

عزیز

بسم الله الرحمن الرحيم

بخوانندہ کتاب زیور

مے شود پردہ چشم پر کا ہے گا ہے
 دیدہ ام ہر دو جہاں را بنک ہے گا ہے
 وادی عشق بسے دور و دراز است ولے
 طے شود مجاہدہ صد سالہ با ہے گا ہے
 و طلب کوش و مدہ دامن اُمید زدست
 دو لخت ہست کہ یابی سر را ہے گا ہے!

M.A. LIBRARY, A M U

PE796

زبور محم

حصه اول

ز برون درگذشتم ز درون خائنه گفتم !
 سخن نگفتم راجه قلند دانه گفتم !

وہا

یارب درون سینہ دل یا خبر بدہ
 در بادہ نشہ را بگرم آن نظر بدہ
 ایں بندہ را کہ با نفس و گجراں نزیست
 یک آہ خانہ ز اوشال حسرت بدہ
 سلیم مرا بجوئے تنک مایہ پیش
 جولا نگہ بواوی دکوہ و کمر بدہ
 سازی اگر حریف یحیم بیکراں مرا
 یا اضطراب موج سکون گھر بدہ

شاهین من بصید پلنگان گذاشتی!
 همت بلند و چکل ازین تیر تر بده
 رفتم که طائران حرم را کنم شکار
 تیر که نماندند فدا کارگر بده
 خاکم به نور شمع و آوای فرسوز
 هر ذره مرا پود بال شر بده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱

عشقِ شورا نگیس ز رامِ جاہِ در کوئے تو پرو
 بر تلاشِ خود چہ می نازد کہ رہ سوسے تو برد!

درونِ سینہٗ ماسوزِ آرزو ز کجاست ؟
 سپوزِ ماست و لے پادہ در سپوزِ کجاست ؟
 گرفتہٗ امیں کہ جہاں خاک و ماکفِ خاکیم
 پیرہ ذرہٗ مادر و جستجو ز کجاست ؟
 نگاہِ ما بگریبانِ کھکشاں افتد
 جنونِ ماز کجاشورِ مای و ہروز کجاست ؟

غزل سراے و نواہے رفتہ باز آور
 بایں نرہ دلاں حرفِ دل نواز آور
 کنشت و کعبہ بختسانہ و کلیسا را
 ہزارفتنہ ازاں چشمِ نیم باز آور
 زباہدہ کہ بخاکِ من آتشے آمیخت
 پیالہ بجانانِ تو نیا ساز آور !
 نئے کہ ول ز نواہش بسینہ می رقص
 مئے کہ شیشہ جاں را دہد گداز آور
 نیستانِ عجم بادِ صبح دم تیز است
 شرارہ کہ فرو می چسکد ز ساز آور

①

۴

اے کہ زمین فزودم گرمی آہ و نالہ را ✓
 زندہ کن از صدای من خاک ہزار سالہ را!
 بادل ماچساکنی! تو کہ بسادہ حیات
 مستی شوق می دہی آب و گل پیالہ را
 غنچہ دل گرفتہ را از نفسم گرہ کشاے
 تازہ کن از نسیم من دایغ درون لالہ را
 می گذر خمیالی من از مدد مہر و شتری ✓
 تو بہ کیس چہ خفستہ صید کن این غزالہ را
 خواجہ من! بگاہ دار آبروے گلے خویش
 آنکہ ز جوے دیگران پر نمکند پیالہ را

از مشیتِ غبارِ ماسد ناله بر آئینِ سزی
 نزدیک تر از جانی با خورے کم آئینِ سزی !
 در موجِ صبا بنہاں در دیدہِ سبغِ آئی
 در پے گلِ آہمینِ سزی ! باغِ چہ در آویزی !
 مغرب ز تو بیگانہ مشرق ہمہ افسانہ
 وقت است کہ در عالمِ نقش و گرا آئینِ سزی !
 آنکس کہ بسوزد و سو دایہا آئینِ سزی
 تسکینِ جنش کن با نشترِ چنگِ سزی !
 من بندہٗ بے قیام شاید کہ گریزم باز
 ایں طرۂ چپاں را در گردنم آویزی

جستہ نالہ نمی دایم گوشہ غزل خوانم
 ایں جلیست کہ چون شبنم پر سیدہ من ریزی؟

من اگر چہ تیرہ خاکم دیکھے است برگ و سازم
 بنظر ارہم جہاں چو ستارہ دیدہ یازم
 بہ ہواے زخم تو ہمہ تالہ و خموشم
 تو بایں گماں کہ شاید ز نو افتادہ سازم
 بضمیم آں چہاں کن کہ ز شعلہ نواے
 دل خاکیاں نسوزم دل نوریان گدازم
 تب قنابِ نظرت ما ز نیاز مندی ما
 تو خداے بے نیازی زسی بسوز و سازم
 بیکے عیاں نکو دم ز کسے نہاں نکو دم
 غزل آہنجاں سودم کہ بروں فتاد رازم!

۶

بعد لے دروندے نیوے دلپذیرے
 ثم زندگی کشام بھمان تشنہ میرے
 تو بروے بے نوالے در آں جہاں کشادی
 کہ ہنوز آرزویش نہ میدہ در خمیرے
 ۱- نگاہ سرمہ سائے بدل و جگر رسیدی
 چہ نگاہ سرمہ سائے! دو نشانہ زوہ تیرے
 بنگاہ و نار سائیم چہ ہمارے جلوہ دادی
 کہ بباغ و راغ نام چہ تدر و توصیف سے
 چہ عجب اگر دو سلطان بہ ولایتی نہ گنجد ✓
 عجب ایں کہ می بگنجد بدو عالمے فقیرے!

۸

۷ بر سر کس و دین نشان رحمت عالم خویش را
 بند نقاب بر کشا ما تو سلام خویش را
 زمزمه کن سرای گردش با ده تیز کن
 بازی بزم مانگر آتش جسام خویش را
 ۷ دام زگیسوان بدوش زحمت گستان بی
 صید چغانی کنی طائر بام خویش را
 ریگ عراق منتظر کشت جواز تنه کام
 خون حین باز ده کوفه دشام خویش را
 دوش بر ابر زنده راه یگانه طے کن
 می ندهد بدست کس عشق ز بام خویش را

نالہ باستان دیر بے خبرانہ می زوم
 تا بحر مشنا ختم راه مقسم اغوش را
 قافلہ ہمارا طائر پیش رس نگہ
 آنکہ بکلوت قفس گفت پیام غوش را

۹

ناله من از آن پر سوز و بیباک و غم انگیز است
 بخاشاکم شرار افکند و باد و مجسم تیز است
 نذار عشق سامانے ولیکن تیشه دارد
 غراشد سینه کسار و پاک از خون پر و زیت است
 مرا و دل خلید این نکتہ از مردار داد آنے
 ز معشوقان نگه کاری ترا ز حرف و کلاه است!
 ببا یسم بیا یکدم نشین کرد و مهر و جوری
 قتی بیسانه بزم ترا بیسانه لبریز است
 بستان جلوه داوم آتش دراع جبدائی را
 نسیمش تیر می سازد و شبنم غلط زیر است!

اشارت سے پنہاں خانہاں برہم زند لیکن
 مرا آں غمزہ می باید کہ پیاک است مخورزی است
 نشمین ہر دور اور آب و گل لیکن چہ راز است این
 خرو را صحبت گل خوشتر آید، دل کم آمیز است
 مرا بنگر کہ در ہندوستان دیگر نے مینہ
 برہمن زاوہ دہن آشنائے روم و تبریز است

۱۰
 دل و دیدہ کہ دارم ہمہ لذت نظارہ
 چہ گنہ اگر ترا شمع صنم ز سنگ خارہ
 تو بحسب خود رفتابی کہ نگاہ برنتابی
 مہین با اگر نسالم تو بود گر چہ پارہ !
 چہ شود اگر خسر امی برے کار و لے
 کہ متباعد ناروا نش و لے است پارہ پارہ
 غزلے زدم کہ شاید بنواسترام آید
 تب شعلہ کم نگر دو ز گسستن شرارہ
 دل زندہ کہ دادی بہ حساب در سازد
 نگہ بد کہ بسند شرے بسنگ خارہ

ہمس پارہٴ دلم راز سرور او نصیب
 غمِ خود چہاں نہادی بدل ہزار پارہ!
 نکشد سفینہٴ کس بہیم بلند موج
 خط کہ کہ عشق میں بند سلامت کناہ!
 بشکوہ بے نیازی زخدا یگان گز شتم
 صفتِ میرِ ماس کہ گزشت برستارہ!

۱۱

گرچہ شاہینِ خسرو بر سر پرواز سے ہست
 اندریں باوینہ پنہاں قدر انداز سے ہست !
 آنچہ از کارِ فرو بستہ گرہ بکشا ید
 ہست و در حوصلہ زمزمہ پرواز سے ہست
 تابِ گفتار اگر ہست شناسائے نیست
 ولے آں بندہ کہ در سینہ اورانے ہست !
 گرچہ جسدِ گونہ بعد سوز مرا سوختہ اند
 اے خوشالذاتِ آں سوز کہ ہم سانے ہست
 ۷ مردہ خاکیم و سزاوارِ دلِ زندہ شدیم !
 ایں دلِ زندہ و باہا کا خیر خدا ساز سے ہست !

شعاع سبب من خانہ فروز است و بے

شعاع ہست کہ ہم خانہ بر اندازے ہست

۷ میکبہ بر عقل جہاں بین فسطاوں نیکنم

در کنارم دگرے شوخ و نظر بازے ہست

۱۲

ایں جہاں عیسیٰ؟ محنم خانہ پندارِ من است!
 جلاوٹ اوگر و دیدہ بیدارِ من است!
 ہم آفاق کہ گیسوم بنگاہِ او را
 حلقہ ہست کہ از گردش پرکارِ من است
 ہستی و نیستی از دیدن و ناویدنِ من
 چہ زمان و چہ مکان شوخی افکارِ من است!
 از فسوں کاری دل سیر و سکونِ غیب و حضور
 ایں کہ غماز و کشائندہ اسرارِ من است
 آں جہانے کہ در و کاشتہ رامے دروند
 نور و نازش ہمہ از سجدہ و نثارِ من است

سارِ تقدیرم و صد نفسِ پنهان دارم
 هر کجا زخمِ اندیشه رسد تا من است
 ای من از فیض تو پائنده نشان تو کجا هست؟
 این دوستی اثر است چنان تو کجا هست؟

۱۳

فصل بسا را این چنین با ناک هزار این چنین
 چهره کشتا غزل سراء باده بیار این چنین
 اشک چکیده ام به بین هم به نگاه خود نگر
 ریز به بیستان من برق و شرار این چنین^۷
 باد و بار را بگو، پیغمبر خیال من برد
 وادی و دشت را و نقش و نگار این چنین
 زاده باغ و راغ را از نفس طراوتی
 در چین تو زیستم با گل و خار این چنین
 عالم آب و خاک را بر محاکم دلم بس
 روشن و تاریکش را گیر عیار این چنین

کہ دل بجے نباختہ باد و جہاں نساختہ
 من بجنون تو رسم، روز شمار این چنین
 فاختہ کس عقیقہ نالہ من شنید و گفت
 کس نہ سہرورد چہ نغمہ پاریں چنین

۱۴

بروں کشید ز چپاک ہست و بود مرا
 چہ عتدہ ہا کہ مقامِ رضا کشود مرا
 تپید عشق و دیرین کثرتِ نابسا مانے
 ہزار دانہِ فسد و کردتا و رود مرا
 ندانم اینکہ کہ نگاہش چہ دید در خاکم ✓
 نفس نفس بعیا زمانہ سود مرا
 جہانے از خس و خاشاک و میاں انداخت ✓
 شرارہ دیکے داد و آژمود مرا
 پیالہ گیر ز دستم گرفت کار از دست
 کہ شمع بازی ساقی ز من ر بود مرا !

۱۵

خیز و بجا کِ تشنهٔ یاد و زندگی نشان
 آتش خود بلند کن آتشِ مافروشان
 میگذرستی سبزهٔ حلقهٔ خود و نشان
 در سبزهٔ بلند بانگِ یزید فسرده آتشان
 آنکه گره کشا غلامِ دین بروایت تمام
 زانکه در دین سینهٔ دلدلِ دین است بے نشان
 هر دو بنزد لے دواں هر دو امیرِ کارواں
 عقلِ جمیله می برد عشقِ بروکشانشان
 عشقِ زپا در آور خمیهٔ شش جهات را
 دستِ دراز می کند تا بر طنابِ لکشانشان

۱۶

تو بایں گساں کہ شاید سر آستانہ دارم
 بطواف خانہ کارے بخدای خانہ دارم
 شریر پریدہ رنگم گذر ز جلوہ من
 کہ قباب یک دوائے تریب جاودانہ دارم
 نکم دگر گنگا ہے ہر رے کہ طے نمودم
 سراغ صبح فرداوشین زمانہ دارم
 بیم عشق کشتی من مایم عشق ساحل من
 ز غم سفینہ دارم، نہ سر کرانہ دارم
 شرے فشاں دیکھن شرے کہ و انسود
 کہ ہنوز نیا ز غم ہم آشیانہ دارم

بامید این که روزی بشکارخواهی آمد
 زکنند شهریاران دم آهوانه دارم
 تو اگر کرم نمائی به ساشراں به بخشم
 دوسر جام ولفروزے زئے شبانه دارم

۱۶

نظر بہ راہ نشیناں سوارہ می گذرد
 مرا بگیر کہ کارم ز چہ سارہ می گذرد
 بہ دیگر اں چہ سخن گسرم ز جہلو و دوست
 بیک نگاہ مشال شدارہ می گذرد
 رہے بمنزل آں ماہ سخت دشوار است
 چنان کہ عشق بدوشیں ستارہ می گذرد
 زپردہ بندی گردوں چہ جالے نومیدی است
 کہ ناوکی نظر بر ما ز خسارہ می گذرد ✓
 میے است شب نیم ماہ ککشان کنارہ اوست
 بیک شستن موج از کنارہ می گذرد ✓

بخشودش چو رسیدی نظر باد کشت
 که آں دے ست که کار از نظاره می گذرد!
 که من از فراق چه نالم که از حچم سر شک
 ز راه دیدہ دلم پاره پاره می گذرد!

۱۸

بر عقل فلک پیمیاں کمانہ شبیخوں بہ
 ✓ یک ذرہ در و دل از عظیم سلاطوں بہ
 دی مغ پچہ با من اسرار محبت گفت
 اشکے کہ نہ خوردی از بادہ گلگون بہ
 ✓ آن فکر کہ بے تیغی صد کشور دل گیرد
 از شوکت دارا بہ از نسی فریدوں بہ
 در دیر معنائی مضمون بلند آور
 ✓ در خانقہ صوفی افسانہ و افسوں بہ
 در جوے روان ما بے منت طوفانے
 یک موج اگر خیزد آں موج ز جیحوں بہ

✓ سیکے کہ تو آوردی در شہر نمی گنجید ✓

ایں حسانہ بر اندازے در خلوت ماموں بہ

✓ اقبال غزل خواں را کافہ نتوان گفتن ✓

سو واد ماغش زوا ز مدرسد بیرون بہ

✓ یا مسماں را مدہ فرماں کہ جاں برکت بندہ
یا دریں فرسودہ پیسکر تازہ جانے آندریں

یا چنساں کن چنسیں !

✓ یا برہمن را بغیر از خداوندے تراشیں

یا غوا ندر سینہ زناریاں خلوت گزین

یا چنساں کن چنسیں !

یا درگرا دم کہ از بلیس باشت کمترک

یا درگرا بیس بہر امتحان عقل و دین

یا چنساں کن چنسیں !

یا جس نے تازہ یا امتحانے تازہ ✓

می کنی تاجند باما آنچہ کردی پیش ازین

یا چنساں کن یا چنیں!

✓ فقر بخشی؛ یا شکوہ خسرو پر ویر بخش

یا عطا فرما خسرو با فطرت روح الامیں

یا چنساں کن یا چنیں!

یا بخش در سینہ من آرزو سے انقلاب لہا

بادرگوں کن نہادو این زمان و این زمیں

یا چنساں کن یا چنیں!

۲۰

عقل هم عشق است و از ذوق کج بیکانه نیست
 لیکن این بچاره را آں جرأت زندانه نیست
 گرچه می دانم خیال منزل ایجاد من است
 در سفر از پاشتن همت مردانه نیست
 هر زمان یک تازه جولا نگاه می خواهم ازو
 تا جنون من بک من گوید و گردیرانه نیست
 با چنبرین زو و جنون پارس گریبان داشتم
 در جنون از خود ز فتن کار بردیرانه نیست

سوز و گداز زندگی لذت جستجو سے تو
 راہ چو ماری گزند گر ز روم بیٹو سے تو
 سینہ کشادہ جبرئیل از پر ماضی گدشت
 تاثر سے بافت در آتش آرزو سے تو
 ہم ہنوائے جلوہ پارہ کنسم حجاب را
 ہم بنگاہے ناز سا پر وہ چشم برو سے تو
 من بتلاش تو روم یا بتلاش خود روم
 عقل و دل نظر ہمہ گم شدگان کو سے تو
 از چمن تو رستہ ام قطر شبینہ بخش
 خاطر غنچہ و اشود کم نشود ز جو سے تو

۲۲

درین محفل که کار اذگد شت از باد و ساقی
 ندیے کو کہ در جامش فریزم مے باقی !
 کسے کو ز ہر شیریں می خورد از جام زرتینے
 مے تلخ از سفل من کجا گیسو دہ تریاتی
 شہر از خاک من خیزد، کجا ریزم، کرا سوزم
 غلط کردی کہ در جام نگنجدی سوز مشتاقی
 ملکہ کر مغرب چشمہ مے علم و عرفاں را
 جہاں را تیرہ تر سازد چہ مشائی چہ اشراقی
 دل گیتی ! انا المسموم، انا المسموم، فریادش
 ضرور ناال کہ ما عندی تبریق و لاراقی

چه ملاتی، چه درویشی، چه سلطانی، چه درباری
 فریغ کاری جوید بآلوسی و ذراتی
 بیازارے که چشم صیر فی شورا است و کم نور است
 نگیم خوار تر گرد و چه انفرادید به براتی

۴۳

ساقیاجگرم شمع بنساک انداز
 دگر آشوب قیامت بجفت حساک انداز
 ادبیک دانہ گندم بزم انداخت
 تو بیک جرعه آب آنسوئے نسلاک انداز
 عشق را بادہٴ مرد انگن و پُر زور بدہ
 لاسے ایں بادہ بہ پیانہٴ او را ک انداز
 حکمت و فلسفہ کرد است گراں خیز مرا
 خضر من! از سرم ایں بار گراں پاک انداز
 فرد از گرمی صہبہا بگذازے نرسید
 چارہ کار بہاں غمزدہ چالاک انداز

بزم در شکش بیم و امید است همتی زده
 همه دل به خیر از گردش افلاک انداز
 می توان ریخت در آغوش خزاں لاله و گل
 خیسند و بر شاخ کهن خون رگ تا که انداز

۳۴

ازاں آجے کہ درمن لاله کار و سا گنگینے ده
 کف خاک مرا ساقی برباد فرودینے ده
 زمینائے که خوروم در فرنگ اندیشه تار یک است
 سفر در زیدہ خود را بنگاہ راه بینے ده
 چرخ از موج ہر بادے کہ می آید ز جہان ستم
 دل من از گمانہا و غمزدش آمد یقینے ده
 بجایم آمد و ما بود و نا بود شیر دارد
 شبنم را کو کیے از آرزوے دل نشینے ده
 بدستم خامہ دادی کہ نقش خسروی بندد
 رقم کش ایں حنینم کردم لوح حبسینے ده

۴۵

زہرِ نفثے کہ ول از دیدہ گیسو پاک می آیم
 ✓ گدائے معنی پاکم تھی ادراک می آیم
 گئے رسم دروہ فرزا بھی ذوقِ جنوں بخش
 من از درسِ خرد منداں گریباں پاک می آیم
 گئے چید جہاں بر من گئے من بر جہاں پیغم
 بگرداں بادۂ تابیسوں ازیں چچاک می آیم
 نہ این با چشمکِ ساقی نہ آنجا حرفِ مشتاقی
 ز بزمِ صوفی و ملا بسے غمناک می آیم
 سد و قلعے کہ خاصانِ ترا با من فتد کائے
 کہ من سحرانیم پیش ملک بے باک می آیم

۳۶

دل بے قیاس با نور ایمان کا فری کردہ
 حرم را سجده آورده بتان را چاکری کردہ
 مستی طاعت خود را ترازوے برافرازد

بازار قیامت با حسد اسوداگری کردہ ✓

زمین و آسمان را بر او غیش می خواهد
 غبار راہ و با تقدیر یزداں داوری کردہ
 گئے با حق در آسبند، گئے با حق در آویزد

زمانے خمیہ دہی کردہ زمانے خمیہ بری کردہ ✓

بایں بے رنگی جو ہر از نوید رنگ می ریزد ✓
 کلیمے ہیں کہ ہم خمیہ بری ہم ساحری کردہ

نگاہش عقل دور اندیش را ذوق جنوں داد وہ
 ویسکن باجنون فتنہ سامان شتری کردہ ۷
 بخود کے می رسد ایں راہ پیمایے تن آسانے
 ہزاراں سال منزل و مقام آذری کردہ

۳۷

ز شاعر ناله مستانه در مختصر چہ می خواہی
 تو خود ہنگامہ ہنگامہ دیگر چہ می خواہی
 یہ بحر نغمہ کردی آشنا طبع روانم را
 ز چاک سینہ ام دریا طلب گوہر چہ می خواہی
 مناز بے حضور از من نمی آید نمی آید
 دلے آورده ام دیگر ازین کا فر چہ می خواہی

۴۸

نہ در اندیشہ من کار راز کفر و ایمانے
 نہ در جان غم اندوزم ہواے باغ رضوانے
 اگر کاوی دروتم را خیال خویش را یا بی
 پریشان جسلوہ چوں ماہتاب اندر بیابانے

مرغ خوش لجه دشاين شکاری از تست
 زندگی را روشش نوری و تاری از تست
 دل بيدار و کف خاک و نمائش جان
 سیر این ماه بشب گونه عماري از تست
 همه افکار من از تست چه در دل چه بلب
 گس از بحر بر آری نه بر آری از تست
 من همان مشیت غبارم که بجای زرد
 لاله از تست و غم ابر بر آری از تست

نقش پرداز توئی ماتلیم افشانیم
 حاضر آرائی و آئنده نگاری از تست
 گله داداشتم از دل بربانم نرسید
 مهر و بے مهری و عیتاری و یاری از تست

۴۰

خوشتر از ہزار پارسائی گامے بطریق آشنائی !
 رسیدہ من سے بیاسلے از محنت و کلفتِ خدائی !
 مارا از مقام ما خبر کن ما تم کجا و تو کجائی ؟
 اس چشمکِ محرمانہ یاد آر تاکے بتنا مسل آ زنائی
 دی ما و تمام گفت بہن و رسا ز بدایغ مار سائی
 خوش گفت و لے حر کم روند و ندہیپ عنقاں جدائی

پیش تو نادہم دلِ خویش
 شاید کہ تو ایں گو کشائی

۴۱
 بر جسمان دل من تا ختنش را نگرید
 کشتن و سوختن و ساقتنش را نگرید
 روشن از پر تو آں ماه و لے نیت کنیت
 با هزار آئینه پر داختنش را نگرید
 آنکه یک دست برو پاک سلیمانی چند
 با فقیراں و جہاں باختنش را نگرید
 آنکه شبنوں بدل و دیدہ و انایاں رخت
 پیش ناداں سپر انداختنش را نگرید

۴۲

مرا برادر طلب بار و رگل است هنوز که دل بقافله وخت منزل است هنوز
 کجاست بریق نگاہی که خانماں سوزد! مرا معاملہ با کشتِ عامل است هنوز
 یکے سفینہٴ این غام را بطونمان دہ ز ترس موجِ نگاہم بساط است هنوز
 پتیدن ز رسیدن چہ عالمے وارد خوشا کسے کہ بدنبالِ محل است هنوز
 کسی کہ از دوجہاں خویش را بردن شناخت ز غیبِ وہ این نقشِ باطل است هنوز
 نگاہِ شوقِ تسلی بجزوہ نشود کجا برم غلطے را کہ دل است هنوز!

حضورِ یارِ حکایت و رازِ تگر دید

چنانکہ این ہمہ ناگفتہ و دل است هنوز

۴۳۱

زمستان را سر آمد روزگار
 نو اما زنده شد در شاخسار
 گلاب را رنگ و نم بخشد هوا
 کمی آید ز طیف جوئیبار
 چراغ لاله اندر دشت و صحرا
 شود روشن تر از یاب و بهار
 دلم انده تر در صحبت گل
 گریزد این غزال از مرغزار
 دے آسوده باد در غم خویش
 دے نالاں چو جوئے کہ ہماراں

زہیم این کہ ذوقش کم نگر دو
 نگویم سال دل بار از داراں

۴۴

ہوا سے خانہ و منزل ندارم سر را ہم غریب ہر دیا رم
 سحر می گفت خاکستر صبارا قفس را ز باد این صحرا شزارم
 گذر ز مک پریشاںم گرداں ز سو ز کار و آنے یادگارم
 چشم اشک چو شبنم فرو بخت کہ من ہم خاکم و در رگزارم
 بگوش من رسید از دل سروے کجے روزگار از چشمہ سارم
 ازل تاب و تیب پیشینہ من ابد از ذوق و شوق انتظارم

میںدیش از کف خاکے میںدیش

بجان تو کہ من پایاں ندارم!

۴۵

از چشم ساقی مسرت شرابم بے مے خرابم، بے مے خرابم
 شوقم فزون تر از بے حجابی بنیم نہ بنیم در پیہ و تابم
 چوں رشتہ شمع آتش بگیرد از زخم من تار ربا بم
 از من بروں نیست منزلی من من بے نصیبم را بے نیابم

تا آفتابے شب زند و خاور

مانند انجم بستند خوابم!

۱۰۰

۴۶

شب من محسوس نمودی کہ بہ طلعت آفتابی
 تو طلعت آفتابی سزا میں کہ بے حجابی
 تو بدر میں رسیدی بضمیرم آرمیدی
 زنگاہ من رسیدی بچنیں گراں رسا بی
 تو عیار کم عیاراں تو تیار بے قراراں
 تو دولے دل فگاراں مگر میں کہ دیر یا بی
 غم عشق ولذتِ اواثرِ دو گو نہ دارد
 گئے سوز و درد مندی گئے مستی و خرابی!

ز حکایتِ دل من تو بگو که غب دانی
 دل من کجا که اورا بچارِ من نیایی!
 بجمال تو که در دل دگر آرزو ندارم
 بجز این دعا که بخشی بیکو تر از امتیابی!

ماہ

دیں مینے اندھے ساقی تدارم محرمے دیگر
 کہ من شاید نخستین آدم از عسائے دیگر
 دے میں سپیکر فرسودہ راسازی کویت غاکے
 فشانے آب و از خاک آتش انگیزی دے دیگر
 بیار آں وہ لبت بیدار آں بام جہاں میں را
 عجم را دادہ ہنگامہ شرم دے دیگر

۴۸

بہ ہمان درو منداں تو بگو چہ کار داری؟
 تہ تاب و استناسی؟ دل بے قرار داری؟
 چہ خبر ترا از اشکے کہ نہ چکد ز جہت
 تو بہر گم گشت ہم و رشتا ہوار داری؟
 چہ بگویمت ز جانے کہ نفس نفس شمار د
 درم ستار داری؟ غنم روزگار داری؟

۴۹

اگر نظارہ از خود رنگی آرد حجاب او لے
 نگیرد با من این سودا ہما از بس گراں خواہی
 سخن بے پردہ گو باما شد آں روز کم آئینہ
 کہ می گفتند تو مارا چنین خواہی چنان خواہی
 نگاہ بے ادب ز درختہ مادر چرخ میسنائی
 و گر عالم بنا کن اگر حجاب بے دریاں خواہی
 چنان خود را نگہ داری کہ با این بے نیازی ہا
 شہادت بر وجود خود ز خون دوستان خواہی

مقامِ بندگی دیگر مقامِ عاشقی دیگر
 ز نوری سجده می خواهی ز خاکِ بیش از آن خواهی
 برس غامی که دارم از محبتِ کیمیایم
 که نسوا چون رسم پیش تو از من ارغوان خواهی

۵۰

نور تو دامن سپید سیاه را
 در یاد کوہ و دشت و دروہ و ماہ را!
 تو در ہوائے آں کہ نگہ آشنائے دست
 من در تلاش آں کہ نتابد نگاہ را!

۵۱

بدہ آں دل کہ مستی ہاے او از بادہ خویش است
 بگیرایں دل کہ از خود رفتہ دیگانہ اندیش است
 بدہ آں دل بدہ آں دل کہ گیتی را فرا گیرد
 بگیرایں دل بگیرایں دل کہ در بند کم و بیش است
 مراے صید گیر از ترکشِ تقیر پیروں کش
 بگر دوزی چہ می آید از آن تیرے کہ در کیش است
 نگردد ز نادگانی خستہ از کارِ جا بگیری
 جہانے در گرہ بستم جہانے دیگرے پیش است

۵۲

کف خاک برگ و سازم بر ہے فشانم اورا
 بامیدایں کہ روزے بفک رسانم اورا
 چہ کنم چہ چارہ گیرم کہ ز شاخ علم و دانش
 نہ و میدہ پیچ خارے کہ بدل نشانم اورا
 وہ آتش جدائی شہر مرا نمودے
 بہمان نفس بمرم کہ نہ نشانم اورا
 مے عشق وستی او زود بروں ز خو نم
 کہ دل آں چناں ندام کہ و گرسٹانم اورا

تو بلوچ سادہ من ہم مدعا نوشتی
 دگر آنچنہاں ادب کن کہ غلط سخاںم اورا
 بحضور تو اگر کس غزلے زمن سراید
 چہ شود اگر نوازی ہم ہیں کہ دامنم اورا

۵۴

ایں دل کہ مرا داوی بس میری نقیبیں بادا
 ایں جامِ چساں یہ تم روشن تر ازیں بادا
 تلخے کہ فسر و ریزد گردوں بے نال من
 در کام کسں رندے آنہم شکر میں بادا

۵۴

رمز عشق تو بہ ارباب ہو کس نتواں گفت
 سخن از تاب و تب شعلہ بہ خس نتواں گفت
 تو مرا فوقِ بیاں وادی و غنسی کہ گوے
 بہت در سینہ من آنچہ یکس نتواں گفت !
 از نہاں خانہ دل خوش غزلے می خیزد
 سبِ شاخے بہم گویم بہ کف کس نتواں گفت
 شوق اگر زندہ بسا وید نباشد عجب است
 کہ حدیثِ تو دریں یک دو نفس نتواں گفت !

۵۵

یاد آلا میکہ غور دم بادہ لا باچنگ و نے
 جام مے در دست من بیناے مے در دست و نے
 در کنار آبی خزان مازندنگ بہار
 در نیائی فرسودیں اسدہ تر گرد و زوے
 بے توجان من چو آں سازے کہ تارش در گست
 در حضور از سید من منغمہ خیر و پے ہر پے
 آنچہ من در بزم شوق آوردہ ام دانی کہ چہیت
 یک چن گل نیک نیستاں نالہ یک نجانہ مے !

زندہ کن باز آں محبت را کہ از نیر و سوائے او
 بویاے رہ نشینے در فتہ با تخت کے !
 دوستان خرم کہ بر منزل رسید آوارہ
 من پریشان جاہلے علم و دانش کردہ طے !

انجسم تجرید باں ریخت این دیدہ تر مارا
 بیرون ز سپر انداخت این ذوق نظر مارا
 هر چند زین سائیم بر تر تر تیا سیم ✓
 دانی کنی ز بسد عمر ہے چو شر مارا
 شام و سحر عالم از گردش ماخیزد
 دانی کنی سازد این شام و سحر مارا
 این شیشہ گردوں را از بادہ تہی کر دیم
 کم کاسہ مشو ساقی! میناے دگر مارا
 شایان جنون ما پیناسے دو گیتی نیست
 این را بگذر مارا آں را بگذر مارا

۵۶

غبار کہ آسماں بکند خیال اوست از غشتن گیسو بی سوز ازانوست
 دیترو اکراوتب و تاب حیات نیست جولان موج را نگراں از کنار جہوست
 بت غار و حرم ہمہ افسردہ آتشے

پیریناں شراب ہوا غورہ در سبوتا

فکر فزنگ پیش مجاز آورد سجدو بینا ئے کویر سب تمنا شے رنگ دہشتا
 گردنہ تر ز چرخ و رہا بندہ تر ز مرگ از دست او بزمین با پاک بے رنوست
 غلکی نہاد و غور سپہر کین گرفت عیار و بے دراد کلاں کو تو تہوست
 مشرق و غربت ایں پیشہ خراب عالم تمام مرده ئے فوق جہوست
 ساقی بیار بادہ و بزم شبانہ ساز
 مارا خراب یک نگہ محراب ساز

۵۸

فرست کشمکش زده این دل بے قرار را
 یک دوشکن زیاوہ کن گیسوئے تابدار را
 از تورون سینہ ام برق تجسلی کہ من
 بامہ مودادہ ام تلخی منتظر را
 ذوق عنود و جہاں بہم صنم گری نہاد
 عشقی فریب می و دہ جان امیدار را
 تا بغیر غایب سے نغمہ متازہ زغم
 باز بہ غم غمنازدہ طائر غمناز را

طبع بلند مداد و مہمند زپای من کشای
 مآبہ پلاس تو دہم خلعت شہر پار را
 تیشہ اگر بنگ زدایں چہ مقام گفتگو است
 عشق بدوش می کشد این ہمہ کو ہسار را !

جانم در آونخت بارونگار ^{بلائے} جوئے است نالاں در کوہساراں !
 پیدا ستیز و نہپساں ستیزد ناپائدار سے با پائداراں !
 ایں کوہ و صحرا ایں مشت و دریا نے رازداراں نے غمگساراں !
 بیگانہ شوق بیگانہ شوق ! ایں جوئاراں ایں آبشاراں !
 فریاد بے سوزا فریاد بے سوزا بانگ ہزاراں در شاخساراں !
 داغے کہ سوز در سینہ دمن آں داغ کم سوخت دلازاراں !

محفل ندارد ساقی ندارد

تلخے کہ ساندے تاراں !

۶۰

به تلی که دادی بگذاشت کار خود را
 بتو بازی سپارم دل بقیه را خود را
 چه دلی که محنت او نفس شمار می او
 که بدست خود ندارد روزگار خود را
 به نصیرت آرمیدم تو بچویش خود نمائی
 یکنانه بر نفس دی دُر آب دای خود را
 مه و انجم از تو دارد گلها شنیده باشی
 که بخاک نیره مازدم شراره خود را
 خسته بسینه مازد نگار او غنیمت
 که اگر پایش افتد بر دشتکار خود را

بحرِ فنی می توان گفتن تنہا ہے جہانے را
 من از ذوقِ حسیّ طولِ وادامِ آستانے را
 ز مشتاقانِ اگر تابِ سخنِ بردی نمیدانی ^۲
 محبتِ می کند گویا نگاہِ بے زبانه را!
 کجا نور سے کہ غیر از قاصدی چیز سے نمی داند
 کجا خاک سے کہ در آغوشِ دارد آسمانے را!
 اگر یک ذره کم گردد ز آنگیسر و جودِ من
 باین قیمتِ نمی گیرم حیاتِ آجاودانے را!

من اے دریا سے بے پایاں بہ موج تو در افتادم
 نہ گوہر آرزو دارم نہ می جویم کرا نے را
 ازاں معنی کہ چوں شبنم بجان من فرو ریزی
 جہانے تازہ پیبدا کردہ ام عرض فغانے را

۶۲

چند بروے خود کشتی پر دہ صبح و شام را
 چہرہ کشا نام کن جلوہ نامت نام را
 سوز و گداز حالتے است! بادہ زمں طلب کنی
 پیش تو گر بیاں کنم مستی این مقام را!
 من بسر و زندگی آتش او فروم
 تو ہم شب بے بدہ لالہ نشینہ کام را
 عقل و ورق و رنگ بگشت عشق بہ نکتہ رسید
 طائر زیر کے بردواند زیر دام را

نغمه کجاو من کجا ساز سخن بهانه ایست
 سوے قطار می کشم ناقه بے زمام را
 وقت برهنه گفتن است من به کنایه گفتن ام
 خود تو بگو کجا برم هم نفسان حسام را

فنشمار بچپاکِ روزگارِ خودیم
 مثالِ کجِ بخوشیم و در کسارِ خودیم
 اگر چه سطوتِ وریا امانِ بکس نهد
 بخلوتِ صدفِ او بنگارِ خودیم
 ز جوهری که نهان است در طبیعتِ ما
 میسرِ سیرِ فیاں را که ما عیارِ خودیم
 نه از خرابهٔ ماکسِ خراج می خواهم
 فقیرِ راهِ نشینیم و شهریارِ خودیم

درون سینہ ما دیگرے اچے بولے بھی است !
 کرا خبر کہ توئی یا کہ ما دو چار خودیم !
 کشای پر وہ ز تقصیر آدم حسا کی
 کہ ما بہ رہگذر تو در انتظار خودیم !

۶۴

سر پرخاں نہ لب کشوم کہ نفاں اثر ندارد
 غمِ دل آنکھتہ بہتریم کس جگر ندارد
 چہ حرم چہ دیر ہر جا سخن ز آشنائی !
 مگر این کہ کس ز را ز من تو خیر ندارد
 چہ ندیدی است رخبا کہ شہرِ جهان مارا
 نفسے بنگاہ دارد نفسے دگر ندارد !
 جہاں تو را دیدہ ما بسنمیں ما گذشتی
 مگر آنچنان گذشتی کہ نگاہ خیر ندارد !

کس ازین بگن شناسان ننگدشت بگینم
 بتومی سپارم اورا کہ جہاں نظر نہ دارد
^{بہر} قدح خسرو فروزے کہ فرنگ داو مارا
 ہمہ آفتاب لیکن اثرِ سحر نہ دارد!

۶۵

ماکه آفتنده تراز پر تو مسه آمده ایم
 کس چیه داند که چهاں این همه ره آمده ایم
 با قیسمان سخن از درد دل ما گفتی
 شمسار از اثر ناله و آه آمده ایم
 پرده از چهره بر فلک که چو خورشید عسر
 بهر دیدار تو بسد زیر نگه آمده ایم
 عزم ما را بر یقین بخته ترک ساز که ما
 اندرین مسرکه بے خیل و سپا آمده ایم

اے خداوندانی کہ نگاہ ہے سرِ راہے چہ کند
در حضور تو دعا گفتہ برہ آمدہ ایم!

۶۶

اے خداے مہر و مہ خاک پریشانے نگرا
 ذرہ در خود نہ چھپد بیابانے نگرا
 حُسن بے پایاں درون سبب خلوت گرفت
 آفتاب خویش را زیر گریہ بسانے نگرا
 بر دل آدم زوی عشق بلا انگیز را
 آتش خود را با غوش نیستانے نگرا
 شویدا ز دامن هستی داغماے کمنہ را
 سخت کوشی ہاے این آلودہ دامانے نگرا
 خاک ناخیز دک ساز و آسمانے دیگے
 ذرہ ناچیز تھمیز بیابانے نگرا

عجب زبور حزرت دوم

پیشانی نهال سدره خاوس چمن مشو /
منکر او اگر شدی منکر خویشتن مشو

دو عالم را تو اں دیدن بمیسنائے کہ من درم
 کجا چشمے کہ بیند آں تماشاے کہ من درم
 و گرد پوانہ آید کہ در شہر انگند ہوے
 دو صد ہنگامہ بر خیزد ز سوداے کہ من درم
 مخور نادان غم از تار کی شبہا کہ می آید
 کہ چون انجم درخشد داغ سیماے کہ من درم
 ندیم خویش می سازی مرا لیکن ازاں ترسم
 نذاری تاب آں آشوب و غوغاے کہ من درم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱
 بر خیزد که آدم را با یک کلام نمود آمد
 این مشت غبار را با جسم بر سجده آید
 آن را از که پوشیده در سینه هستی بود
 از مشغول آب و گل در گفت و شنود آمد

۲
 مه و ستاره که در راه مشوق هم سفر اند
 که شمع سنج و ادا فهم و صاحب نظر اند
 چو جلوه یاست که دیدند در کف خاکه
 قفا بجانب انسانک سوئے مانگرند

س

درون لاله گذر چوں صبا توانی کرد
 بیک نفس گرو غنچه و اتوانی کرد
 حیات چسبست به جاں را اسیر جاں کردن
 تو خود اسیر جهانی، کجاست توانی کرد
 مقدر است که مسجود و سر و مہ باشی
 و لے هنوز ندانی چسبست توانی کرد
 اگر ز میسکہ من پیالہ گیری
 ز مشیت خاک جہانے پیا توانی کرد
 چہاں بسینہ پراغے فرخستی اقبال
 بخشش آنچہ توانی بسا توانی کرد

۴

اگر بحسب محبت کرانہ می خواہی
 ہزار شعلہ دہی یک زبانہ می خواہی!
 ہزار لذت پرواز آشنا کردند
 تو در فضاے چمن آشیانہ می خواہی!
 یکے بدامن مردان آشنا آویز
 زیار اگر بنگو محسوسانہ می خواہی
 جنوں نہ داری و ہوسے گلند در شہر
 سبوشکستی و بزم شبانہ می خواہی!
 تو ہم بعشوق گری کوشش و دلبری آموز
 اگر زباغزل عاشقانہ می خواہی

۱۳۸۷
 ۲۹/۱۰/۱۳۸۷

۵

زمانہ قاصد طہستار آں دل آرام است
 چہ قاصدے کہ وجودش تمام پیغام است!
 لعل گمان مبر کہ نصیب تو نیست جلوہ دروست
 ورون سینہ ہنوز آرزوے تو خام است!
 گرفتہ امیں کہ چو شاہیں بلند پروازی
 بہوش باش کہ صبا و ماکن دام است
 باوچ مشت غبارے کجا سحر حیریل
 بلند تاملی اواز بندی بام است!

۱۰۰ "تو از شمشیرِ نفَسِ زنده نمی دانی"

که زندگی به شکستِ تسلیم ایام است!
 ز تسلیم و دانستنِ مغربِ همین متدرگیم
 خوش است آه و فغان تا نگاه ناکام است
 من از هلال و چپ پادگر نیاندیشم
 که فتند و گرے در خمیرِ ایام است!

وگر ز سادہ ولیہا سے یار نتواں گفت ✓
 نشستہ بر سر بالین من ز درماں گفت !
 زباں اگر چہ دلیر است و مدعا شیریں
 سخن ز عشق چہ گویم جز این کہ نتواں گفت
 خوشا کہے کہ نہ دورفت در ضعیف وجود ✓
 سخن مثال گہر بر کشید و آساں گفت
 خراب لذتِ آنم کہ چون شناخت مرا
 عتاب زیر لہی کہ و دہسانہ دیراں گفت

زلف غیس مشو که جہاں را ز خود بدوں ند ہد
 کہ آنچہ گل نتوانست مرغ نالان گفت
 پیغام شوق کہ من بے حجاب می گویم
 بہ لالہ قطرہ شبنم رسید و پنہاں گفت
 اگر سخن ہمہ شوریدہ گفتہ ام چہ عجب
 کہ ہر کہ گفت ز کیسوے او پیشاں گفت

۷

خرد از ذوقِ نظرِ گرم تماشا بود است
 این کہ جویندہ دیابندہ ہر موجود است
 ز آنکہ ہر جلوہ پاک طلب از مہ و غورشید گذر
 ز آنکہ ہر جلوہ دریں دیر نگہ آلود است

۸

غلام زنده دلائم که عاشق سده اند
 نه خافتاه نشینان که دل بکس ندمند
 بآن دله که برنگ آشنا و بیرنگ است
 عیسا مسجد و خان و صنم که اند
^{راوی} نگاه از سر پر وین بلند تر دارند
 که آشیای بگریبان لکشان نه نمند
 بدول ز انجمنه در میان انجمنه
 بخلوت اند و لے آنچنساں که با همه اند

بچشم کم منکر عاشقانِ صادق را
 کہ این شکستہ بہایاں متاعِ قافلہ اند
 بہ بندگانِ خطِ آزادی رسم کردند
 چنانکہ شیخ و برہمن شیانِ بے رومہ اند
 پیالہ گیسو کہ مے را حلال می گویند
 حدیث اگرچہ غریب است راویان ثقہ اند

لاله ایس چمن آلودہ رنگ است ہنوز
 سپر از دست میدراز کہ جنگ است ہنوز ^{فرقت}
 فتنہ مرا کہ دو صد فتنہ باغوشش بود ✓
 دخترے ہست کہ در مد فرنگ است ہنوز
 اے کہ آسودہ نشینی لب ساحل پر خیز
 کہ ترا کار بگرداب و نہنگ است ہنوز
 از سریشہ گذشتن زخرد مندی نیست
 اے بسا لعل کہ اندر دل سنگ است ہنوز

باش تا پردہ کشایم ز مستام و گرے !
 چہ دم شرح نوا پاک بچنگ است ہنوز !
 نقش پرداز جہاں چوں بچونم نگر نیست
 گفت ویر از بسو و اے تو تنگ است ہنوز !

لعل تنیک بر محبت و اعجازِ بیاس نیز کنند
 کا بحق گاه بشمشیر و سناں نیز کنند
 گاه باشد که تیر خستہ زره می پوشند
 عاشقان بندہٗ محال اند و چنان نیز کنند
 چوں جہاں کستہ شود پاک بسوزند او را
 دزد ہماں آب و گل ایجا و جہاں نیز کنند
 ہمہ سہ را بایہ خود را بنگاہے بدہند
 ایں چہ قومے است کہ سودا بزیان نیز کنند

آنچہ از موج ہوا با پر کاہے کردند
 عجبے نیست کہ با کوہ گراں نیز کنند
 عشق مانند متاعی است بہا ز ارجیات
 گاہ ارزاں بفروشد و گراں نیز کنند
 تا تو بیدار شوی نالہ کشیدم و رنہ
 عشق کارے است کہ بے آہ و فغاں نیز کنند

چو موج مست خودی باش و سر بطرفان کش
 ترا که گفت که بنشین و پا بدامن کش؟
 بقصد رسید پلنگ از چمن سر ابر نیز
 بکوه رخت کتاخیم در بیا باں کش
 چو ماه کند گلشن را انداز
 ستاره را ز فلک گیر و در گریبان کش
 گرفتم این که شراب خودی بے تلخ است
 پدر و خویش نگر و سر ما پدر ما کش

خضر وقت از خلوت دشت حجاز آید بروں
 کاروان زین وادی دور و دراز آید بروں
 من بیامے غلامان فسترسلاطین دیده ام
 شعاع محمود از خاک ایا ز آید بروں
 عمر باد کعبه بیت خانه می نالد حیات
 تاز بزم عشق یک دانه را ز آید بروں
 طرح نومی افکند اندر منیب کائنات
 ناله با کز سینه اهل نیاز آید بروں
 چنگ را گیرید از دستم که کار از دست رفت
 نغمه ام خون گشت از گداز آید بروں

۱۳

۷۔ سلطان کس آرزوے بنگا ہے !
 مسلمانم از گل نہ سازم اللہ
 دل بے نیازے کہ در سینہ دارم
 گدرا را دہشیدہ پادشاہ ہے
 ز گردوں فتد آنچہ بر لالہ من
 سروریزم اورا بہ برگ گیاہ ہے
 چہ پرویں نہ ناید اندیشہ من
 بدریوزہ پر تو مسرورماہ ہے

اگر آفتابے سوے من خداید
 بشوخی بگردانم او راز را ہے
 بآں آب و تابے کہ فطرت پر بخشد
 درخشم چو برقے بابر سیاہ
 رہ در رسم فرمانروایاں شناسم
 خراں بر سر بام دیوسف بچا ہے

۱۲

پانزدهم درویشی در سازو داماد زن
 چون بختی شوی خود را بر سلطنت هم زن
 گفتند جهان ما آیا بتومی سازد؟
 گفتیم که نمی سازد! گفتند که بر هم زن
 در سبکده ما دیدم شائسته حریفی نیست!
 بار مستم دشمنان زن با منجیب ما کم زن
 ۱۱ ای لاله محرابی تنه انتوانی سوخت
 این دروغ جگر تالای بر سینه آدم زن

تو سوزِ درون او، تو گرمیِ خون او
 باور نمکنی؟ چاکے در پیکی عالم زن
 عقل است چراغِ توبہ در راہگذارے نہ
 عشق است ایلیغ تو؛ با بندۂ محرم زن
 لختِ دل پر خونے از دیدہ من و بریزم
 لعلے ز بدخشاغم بر وار و بختاغم زن!

۱۳

هوس هنوز تماشا گیر بسازاری است
 و گر چه فتنه پس پرده های زنگاری است؛
 زماں زماں شکند آنچه می تراشد عقل
 بیا که عشق مسلمان و عقل زناری است؛
 امیر قافله سخت کوش و بیم کوش
 که در قبیلۀ ماجد رمی ذکر ارای است
 تو چشم بستی و گفستی که این جهان خواب است
 کشای چشم که این خواب غاب بیداری است

بجلوت انجمنے آفسرین کہ فطرتِ عشق
 بچی شناس و تماشا پس ندی بسیاری است
 پیید یک دم و کردند ذمیبِ فتراکش
 خوشا نصیبِ غزالے کہ زخمِ او کاری است
 باغ و راغ گهر بے غم می پاشم
 گراں متاع و چہ ارزاں ز کند بازاری است

فرشته گر چہ برون از طلسمِ انلاک است
 نگاہ او بہماشاے این کھٹ خاک است
 گماں مبر کہ بیک شیوہ عشق می با زند
 قیاد بدوش گل و لاله بے جنوں چاک است
 حدیثِ شوقِ ادا می توان بخلوتِ دوست
 بنا لہ کہ ز آلاشِ نفس پاک است
 توان گرفت ز چشمِ ستارہ مردم را
 خود بدستِ تو شاہینِ تند و چالاک است

کشای چهره که آنمکس که من ترائی گفت
 مهنوز منتظر جسد کف خاک است
 درین چمن که سرود است و این نواز کجاست؟
 که غنچ سر بگریبان دگل عرقناک است

عرب کہ باز دہد محفل شبانہ کجاست؟
 عجم کہ زندہ کند رود عاشقانہ کجاست؟
 بزر بر خرقہ پیراں سبوچہ ہا خالی است
 فغان کہ کس نشاندہ می جوانہ کجاست؟
 دریں چمن کدہ ہر کس نشیمن سازد
 کسے کہ سازد و اسوز و آشیانہ کجاست؟
 ہزار قافلہ بیگانہ وار دید گذشت
 ولے کہ دید باندا ز محرمانہ کجاست؟

چو مونخ خیزد و بیم حساودان می آویزد
 کرانه می طبعی بے خبر کرانه کجاست؟
 بیا که در رگ تاک تو خون تازه دوید
 و اگر گوئی که آں بادہ معسانہ کجاست
 بیک تو زدن میبندد روزگاراں را
 زدیروز و دگدگشتی و گزمانہ کجاست!

مانند صبا خیز و وزیدن دگر آموز و امان گل و لاله کشیدن دگر آموز

اندر دلبک غنچه خرنبین دگر آموز!

موشینه بر کردی لب فوق تنیدی آس گونه تنیدی که بجای ز رسیدی

در انجمن شوق تنیدن دگر آموز!

کافرا دل واره دگر باره باد بند برخویش کشا دیده از غیر فرو بند

ویدن دگر آموز و ندیدن دگر آموز!

دم چیست؟ پیام است شنیدی؟ شنیدی؟ در خاک تو یک جلوه عام است ندیدی!

ویدن دگر آموز! شنیدن دگر آموز!

ما چشم عقاب بل شهاب نداریم چون مرغ سرالذت پرواز نداریم

اے مرغ سرخیز و پریدن دگر آموز!

تختِ جم و دارِ اسرِ ہے نفروشدن این کوہِ گران است بکایه نفروشدن

با خونِ دلِ خویشِ یدِ نگر آموزا

نابیدیِ تقدیرِ بهمان است که بود است اس حلقه زنجیرِ بهمان است که بود است

و نو میدمشو! ناله کشیدنِ دگر آموزا

داسد ختم به یک شمر از داغِ جگر گیر! یک خندِ بچو پیچِ نیتان همه دگر گیر!

چون شعله بهماشاکِ مِیدِ نگر آموزا

لے پیچھے خوابیدہ چوڑ گسنگراں خیز کاشانہ سارفت تباراج غماں خیز
 از انامریغ جمن از باگل ان خیز از گرمی ہنگامہ آتش نفساں خیز
 از خواب گراں خواب گراں خواب گراں خیز
 از خواب گراں خیز!

خوشید کہ پیرایہ بسیم سحر بست آویزہ بگوش سحر از خون جگر بست
 از دشت بجل قافلہ ہارخت غر بست آہنچہ جہاں میں تماشا ہے جہاں خیز
 از خواب گراں خواب گراں خواب گراں خیز
 از خواب گراں خیز!

خاور ہم مانند غبارِ سر ہے است یک ناموش و لڑباختہ ہے است
 ہر ذرہ این خاکِ گروہ خورہ نگاہ ہے است از مہند و مہر قند و عرق و مہداں خیز
 از خوابِ گراں خوابِ گراں خوابِ گراں خیز

از خوابِ گراں خیز! دریا تو دریاست کہ آسودہ چو صحر است
 دریا تو دریاست کہ افزون نشد و کاست از بیلہ چاکن صفتِ موج رواں خیز
 از خوابِ گراں خوابِ گراں خوابِ گراں خیز
 از خوابِ گراں خیز!

این کتہ کشائندہ اسرارِ نہان است ملک است تین خاکی دیں ریح و وان است
 تین زندہ جانِ نندہ زربطنِ نہان است با خرقہ و سجادہ و شمشیر و سناں خیز
 از خوابِ گراں خوابِ گراں خوابِ گراں خیز
 از خوابِ گراں خیز!

ناموس ازل را تو امینی تو امینی! دارے جہاں را تو یار سی تو یسینی

ای بندہ خاکی تو زمانی تو زمینی صہبا یقین در کس اندر گمان خسینہ

از خواب گراں خواب گراں خواب گراں خیز

از خواب گراں خیز!

فریاد از فرنگ لاؤ پڑی افرنک فریاد شیرینی دپرویزی افرنک

عالم ہمہ پرانہ ز چنگیزی افرنک معارِ حرم! باز بہ تعمیر جہاں خیز

از خواب گراں خواب گراں خواب گراں خیز

از خواب گراں خیز!

فریاد از فرنگ
عالم ہمہ پرانہ

۴۰

جهان ما همه خاک است و پے سپر گردد
 ندانم این که نفسهای رفتہ برگردد
 شبے که گوی غریبای نشین است اورا
 مه و ستاره ندارد چسپاں سحر گردد؟
 و لے که تاب و تپ لایزال می طلبد
 کرا نبرد که شود برق یا شمر گردد
 نگاہ شوق و خیال بلند و ذوق وجود
 مترس ازینکه همه خاکب رگذر گردد
 چنان بزمی که اگر مرگ است مرگ دوام
 خدا از کردۀ خود شرمسار تر گردد!

باز بر فتنه و آتش نه نظر باید کرد
 هر که برخیزد که اندیشه دیگر باید کرد
 عشق بر ناقه ایام کشد محل خویش
 عاشقی به راه از شام و سحر باید کرد
 پیر با گفت جهان بر رویت محکم نیست
 از خوش و ناخوش او قطع نظر باید کرد
 تو اگر ترک جهان کرده سر او داری
 پیش خستین ز سر خویش گذر باید کرد
 گفتش در دل من لات و منات است بے
 گفت این بستکده را زیروزبر باید کرد

۲۲

خیال من پرتاشائے آسمان بود است
 بدوشش ماه و باغوشش گلستان بود است
 گمان مبر که ہمیں خاکد ان نشمین ماست
 کہ ہر ستارہ جهان است یا جہاں بود است!
 بچشم موہنہ و مایہ آشکار آید
 بزار نکستہ کہ از چشم ما نہاں بود است
 زہیں بپشت خود الوند و بے سستون دارد
 غبار ماست کہ بدوشش او گراں بود است!
 ز داغ لالہ خونیں پیالہ می بینم
 کہ این گستہ نفس صاحبِ فعال بود است!

۱۳

از نو ابر من قیامت رفت و کس آگاہ نیست
 پیشِ محفلِ جزم و زیر و مقام و راہ نیست
 در ندامِ عشق با نکرِ بلند آید میخند
 تا تمامِ جاد و انم کارِ من چوں ناہ نیست
 لب فرو بند از نغماں در ساز باور و سراق
 عشق تا آہے کشد از جذبِ خویش آگاہ نیست
 "شعلہ می باش و خاشاکے کہ پیش آید بسوزا"
 خاکیاں را در حیریم زندگانی راہ نیست

جزه شایسته بی برغان سدا صحبت گیر
 خیز و بال و پر کشا پرداز تو کوتاه نیست ^۷
 کرم مشب تاب است شاعر در شبستان مجود
 در پرد باش فروغی گاه هست و گاه نیست
 در غزل اقبال احوال خودی را افاش گفت
 ز آنکه این نو کافراز آئین دیر آگاه نیست ^۷

۲۲۷

شراب میسکده من نه یادگار جسم است
 فشرده بگو من بشیشه عجم است
 چه روح می پسندم آدم بجوهر وجود
 هنوز تا بکس در میانم عدم است
 بیا که مثل خلیل این طلسم در شک کنیم
 که جز تو هر چه درین دیر دیده ام غنم است
 اگر بسینه این کائنات در نزدی
 نگاه ای تماشا گذشتن ستم است

غلامی مانیه لذتے دارد
 خوشم که منزل مادور و راه خم بخم است
 تنافلی که مرا خصیت تماشا داد
 تنافل است و به از التفات دمیدم است
 مرا اگر چه به تختانه پرورش دادند ^{و در دل}
 چکید از لب من آنچه در دل حرم است!

۲۵

لالہ محمد ایم از طرف خیا بانم برید
 در ہواے دشت و کُسا رو بیبا نام برید
 رو ہی آموختم از خویش دور افتاده ام
 چسارہ پروازاں باغوش نیستانم برید
 در میان سینہ حرفے داشتم گم کردہ ام
 گر چہ پریم پیش ملاے دیستانم برید
 ساز خاموشم نواے دیگجے دارم ہنوز
 آنکہ بازم پردہ گرداند پیٹے آنم برید

در شب من آفتاب آں کهن داغی بس است
 این چراغ زیر فانوس از شبستانم برید
 منکره رمز شهر یاری با غلامان گفتم
 بنده تقصیر دارم پیش سلطانم برید

پہلے سخن تازہ ز دم کس پہ سخن و اتر رسید
 جلوہ خوں گشت و نگاہے بر تماشا نہ رسید
 سنگ می باش و دریں کار گہ شیشہ گذر
 واسے سنگے کہ صنم گشت و پیمانہ رسید
 کهنہ را در شکن و باز بہ تعبیر خرام
 ہر کہ در و طے ملا ماند بر الا نہ رسید
 لے خوش آں جوئے تنک مایہ کہ از ذوق خودی
 در دل خاک نہ رفت و پدربیانہ رسید

از کلیے سبق آموز که دانای فرنگ
 جگر بجز رشکافید و برینا نرسید
 عشق انداز تپیدن ز دل ما آموخت
 شریاست که بر حبت و بر پروانه رسید

۲۷

عاشق آں نیت کہ لب گرم فغانے دارد
 عاشق آں است کہ برکت دو جهانے دارد!
 عاشق آں است کہ تعمیر کند عالم خویش
 در سازد بہ جہانے کہ کرانے دارد
 دل بیدار ندادند بہ و اناسے رنگ
 این تندہست کہ چشم نگرانے دارد
 عشق ناپید و خردمی گزردش صورت مار
 گر چہ در کاسہ زر بل رولنے دارد
 دزد من گیر کہ در میکدہ مایید انیت
 پیر مردے کہ مٹے تند و جو اسنے دارد!

دریں چین دل مرغاں زماں زماں دگر است
 بشاخ گل دگر است و باشیاں دگر است
 بخودنگد! گلہ ہائے جہاں چہ می گوئی
 اگر نگاہ تو دیگر شود جہاں دگر است
 بہر زمانہ اگر چشم تو نکو نگرد
 طریق میسکہ و شبوہ مغاں دگر است
 بہر میرت افد از من و عارسان و گویے
 اگر چہ راہ ہمان است کاروان دگر است!

ما از خداے گم شدہ ایم او بختیوست
 چوں ما نیازمند و گرفتار آرزوست
 گاہے بر برگِ لاله زید پیام خویش
 گاہے درونِ سینہ مرغان بہاؤیوست
 در ز گس آرمید کہ بیسند جمالِ ما
 چندان کرشمہ داں کہ نگاہش پر گفتگوست
 آپے سحر گئے کہ زند در سراقِ ما
 بیرون و اندرون زیر و زبر و چار سوست

ہنگامہ بستی از پیٹے دیدار خاکے
 نظارہ را بہانہ تماشاے رنگ و بوست
 پنہاں بذرہ ذرہ و نا آشنا ہنوز
 پیدا چو ماہتاب و باغوش کاخ و کوست
 درخت کہ این ماگسہ زندگی گم است
 این گوہرے کہ گم شدہ ماہیم یا کہ اوست؛

۴۰

خواجہ از خونِ رگِ مزدور سازد پلِ ناب
از جفاے وہِ خدایاں کشت و مقامِاں خراب
انقلاب !

انقلاب ! اے انقلاب !
شیخ شہزادِ رشتہ تبیحِ صد مومن بدام
کافرانِ سادہ دل را برہمنِ زنا رتاب
انقلاب !

انقلاب ! اے انقلاب !

میر و سلطان زرد بازو کبستینِ شان و نسل
جانِ محکوماں ز تن بردند و محکوماں پنجواب!
انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!
لاد اعظا اندر مسجد و مندر و نذر اور در بدر
آں بہ پیری کو دے ایں پیر و عمر و شباب!
انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!
اے مسلماناں نغاں از فتنہ لائے علم و فن
اہرمن اندر جہاں ارزاں و زوالِ یرباب!
انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

شوغی باطل نگر! اندکین حق نشست!
 شیراز کوری شیخو نے زندہ آفتاب!
 انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

درگیا ابن مریم را ابدار آوختند!
 مصطفیٰ از کعبہ ہجرت کردہ با ام الکتاب!
 انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

من در دین شیشہ ہاے عصر حاضر دیدہ ام
 آس چنال زہرے کہ از مے مار مار و زچ قباب!
 انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

باضعیفان گاہ نیروے پلنگاں می دہند
 شعلہ شاید بروں آید ز فانوس حباب !
 انقلاب !

انقلاب ! اے انقلاب !

گرجی دامن کہ روزے بے نقاب آید بروں
 تانہ پنداری کہ جاں از بیچ قتاب آید بروں
 ضربتے باید کہ جان خستہ بر خیزد ز خاک
 نالہ کے بے زخمہ از نارِ رباب آید بروں
 تاکِ خویش از گریہ بے نیم شب سیراب دار
 کز درونِ اوشعار آفتاب آید بروں
 ذرہ بے مایہ ترسم کہ ناپیداشوی
 بچتہ تر کن خویش را تا آفتاب آید بروں

در گذراز خاک و خود را پیکر خاک می گیسر
 چاک اگر در سینه ی بزمی ماهتاب آید برون؛
 گویا بر دے تو حرم خویش را در بسته اند
 سر بنگ آستان زن لعل ناب آید برون؛

کشاده روز خوش و ناخوشش زمانه گذر
 ز گشتن و قفس و دام و آسایشیانه گذر
 گرفتیم این که غریبی وره شناس نه
 بکوسه دوست بانداز محسوسانه گذر
 بهر نفس که بر آری جساں و گروگوں کن
 درین رباط کن صورت زمانه گذر
 اگر عیان تو جبریل و حرمی گیرند
 اگر شمشیر بر دل شان ریزد و لب بران گذر

اگر عیان تو جبریل و حرمی گیرند
 اگر شمشیر بر دل شان ریزد و لب بران گذر

زندگی در صدف خویش گهر ساختن است
 در دل شعله نسوختن و نگداختن است
 عشق ازین گنبد در بسته برون ساختن است
 شیشہ ماه ز طاق فلک انداختن است
 سلطنت نقد دل بر دین ز کف انداختن است
 بہ یکے وادجہاں برون و جاں باختن است
 حکمت و فلسفہ را بہتے مردے باید
 تیغ اندیشہ بروے دو جہاں آختن است
 مذہب زندہ دلاں خواب پریشانے نیست
 از ہمیں خاک جہان و گرے ساختن است !

۳۴

یروں زیں گنبد در بستن پیدا کردہ ام راستہ
 کہ از اندیشہ بر ترمی پروا آئند گاہ ہے
 تو اے شاہین شہین چہن کردی ازاں ترسم
 ہوائے اوبیال تو دھند پروا نہ کوتاہ ہے
 غبار گشتہ ہوا سودہ نتواں زیستن اینجا
 بہ بادِ صجدم و بیچ و منشیں بر سر راستہ
 زوجے کہکشاں بگذر ز نیل آسماں بگذر
 ز منزل دل پیر دگر چہ باشد منزل ما ہے

اگر ز ابرق بے پروا درون او تنہی گردد
 بچشم کوہ سینا می رسد زوایا پر کا ہے
 چنان آداب محفل را نگہ دارند و می سوزند
 مہر پس از ناشیدان نگاہ بر سر رہا ہے
 پس از من شعر من خوانند و دریابند و می گویند ✓
 جہانے را و گرگوں کر دیک مرد خود آگاہ ہے

"گنگار غیورم مزد بخدمت نمی گیرم"
 ازاں دانشم که بر تقدیر اوستا تقصیرم
 ز فیض عشق و مستی برده ام اندیشه را آنجا
 که از دنبال چشم مهر عالم تاب می گیرم
 من از صبح نخستین نقش بند موج و گردابم
 بچوبه آسوده می گرد و در طوفان چاره بر گیرم
 جهان را پیش ازین صد بار آتش زیر پا کردم
 سکون و عافیت را پاک می سوزدیم و زیرم

از آن پیش تباں رقصیدم و ز تار بر بستم
 که شیخ شہر مرو با خدا کرد و ز کفیدم
 زمانے رم کنند از من زانے با من آئینہ
 دریں محرابی دانند عبادم کہ بچیدم
 لایق دل بہ وز کم گیر و نصیب از صحبت مرے
 میں تابیدہ آور کہ گیر و دور تو اکیرم

۳۶

رہاں کو راستہ از آئینہ دل غافل افتاد است
 دلیہ چشمے کہ بنیاد نگاہش دل افتاد است
 شب تاریک و راہ پیچ پیچ و بے تیس راہی
 دلیل کاروان را مشکل اندر مشکل افتاد است
 "رقیب خام سو اوست و عاشق مست و قاصد مست
 کہ حرف دلیران داراے چندین محل افتاد است
 "یقین مومنے داہ و گمان کا فرسے دارد
 چہ تدبیر اے مسلماناں کہ کارم بادل افتاد است

گئے باشند کہ کارِ ناخدائی می کند طوفان !
 کہ از طغیان موجِ کشتیم بر ساحل افتاد است
 نمی دانم کہ داد این چشمِ بینا موجِ دریا را
 گم در سینه دریا خُرف بر ساحل افتاد است
 نصیبِ نیست از سوزِ درونم مرز و بوم را
 زدم کسیر را بر خاکِ صحرا باطل افتاد است
 اگر در دل جہانے تازہ داری بروں آور
 کہ افرنگ از جہانت لے پنهان سبل افتاد است !

نہ یابی در جہاں یارے کہ داند و لنوازی را
 بخود گم شونگد دار آبرو سے عشق بازی را
 من از کار آسیریں دانم کہ با این فوق پیدائی
 زما پوشیدہ دارد شیوہ ہائے کار سازی را
 کسے این معنی نازک تداند حسنایا ز اینجا
 کہ ہر غزنوی انسوں کند دردِ ایازی را
 من آں علم و فراست یابو کہ نہ می گیرم
 کہ از تیغ و سپر بیگانہ سازد مرد غازی را!

بہر زخمی کہ این کالا بگیری سود مند افتد
 بزور بازو دے چیدریدہ ادراکِ رازی را
 اگر یک قطرہ خون داری اگر مشبت پیے داری
 بیامن با تو آموزم طریقتِ شاہبازی را
 اگر این کار را کارِ نفس دانی چہ نادانی !
 دمِ شمشیر اندر سینہ باید نے نوازی را !

۳۸

میرے علمے کہ تو آموزی مشتاق نکا ہے نیست
 واما ندہ رہے ہست آوارہ را ہے نیست
 آدم کہ غمیں اوقشیں جہاں ریزد
 بالذت آہے ہست بے لذت آہے نیست
 ہرچہ کہ عشق اورا آوارہ را ہے کرد
 داغے کہ جگر سوز دور سینہ ما ہے نیست
 من چشم نہ بردارم از روئے نگار بیش
 اس مست تغافل را توفیق نکا ہے نیست
 اقبال قبا پوشد در کار جہاں کوشد
 دریاب کہ درویشی بادق و کلا ہے نیست

۳۹

چو غمِ شجیرہ پدید انگاہ سپہ می توان کردن
 ہمیں خاکِ سیر را جلوہ گاہ سپہ می توان کردن
 لعلِ نگاہِ خویش را از نوکِ سوزنِ تیز تر گراں
 چو جوہر در دلِ آئینہ ریا سپہ می توان کردن
 دریں گلشن کہ بر مرغِ چینِ راہِ فغان تنگ است
 باندازد کشتو و غنچہ آہ سپہ می توان کردن
 لعلِ نہ این عالمِ حجاب اورا نہ آں عالمِ نقاب اورا
 اگر تابِ نظرِ داری نگاہ سپہ می توان کردن
 تو در زبردِ خستایِ میچو طہ اس آشیایِ ہمین
 بر پروازِ آکہ صیدِ مہر و ما سپہ می توان کردن

۴۰

کشیدی یا وہ ہا در صحبت بیگانہ پے در پے
 بنور دیگران افرختی ہمیں نہ پے در پے
 دوست ساقی خاور و جام ارغواں درکش
 کہ از خاک تو خیزد ناله مستانہ پے در پے
 دلی کو از تب و تاب قفس آتش ناگرد
 زندہ بر سلسلہ خور و صورت پروانہ پے در پے
 ترا شکست بجنگی ہی زندگان را برگ اور سار
 شوق کشتیت تو دیران تانہ ریزی دانہ پے در پے
 بگرداں جام و از ہنگامہ افرنگ کمتر گوے
 ہزاراں کارواں بگذشت این میرانہ پے در پے

۴۱

عشق اندر جستجو افتاد و آدم حاصل است
 جسلوہ او آشکار از پردہ آب و گل است
 آفتاب و ماہ و انجم می توان داد ن زودست
 در بہای آن کفِ خاکے کہ دار لے دل است

۴۲

بیا که خاوریاں نقشِ تازه بستند
 و گر مردِ بھلائی بتے کہ بشکستند
 چہ بلوہ ایست کہ دلہا بلڈتِ نگہ
 ز خاکِ راہِ مشالِ شہارہ چہ بستند
 کجاست منزلِ تورانیانِ شہرِ آشوب
 کہ سینہ ما سے خود از تیزیِ نفسِ خستند
 تو ہم بذوقِ خودی رس کہ صاحبانِ طریق
 یہ پیدہ از ہم عالمِ بخشش پیوستند

۱۱ چشم مرده دلاں کائنات زندانی است
 دو جام بادہ کشیدند از جہاں رستند
 سلام بہت بیدار آں سوارانم
 ستارہ را بستان سفتہ در گرہ بستند
 فرشتہ را اگر آں نہ میت سجد کجاست
 کہ نوریان بتماشاے خاکیاں مستند

۴۳

عشق را نازم کہ بدش را غم نابود نے
 کفر او ز تار و ابر عاصم و موجود نے
 عشق اگر فداں دہ از بان شیریں ہم گذر
 عشق محبوب است و مقصود است و مہاں مقصود نے
 کافر را بختہ تر سازد شکستہ سو منات
 گرمی و تجنا نہ بے سنگامہ محمود نے
 مسجد و مہ خسانہ و دیر و کلیسا و کشت
 صد منوں از بہر دل بستند و دل خوشند و نے

نغمہ پردازی زجوعے کوہ سار آختم
 درگستاں بودہ ام یک نالہ درد آلود نے
 پیش من آئی؛ دم سردے دل گرے بیار
 جنبش اندر تست اندر نغمہ داؤد نے
 عیب من کم جے و از جام عیار خویش گیر
 لذت تلخاپ من بے جان غنم فرسود نے

۴۴

بردل بے تاب من ساقی مے نابے زند
 کیمیا ساز است و اکسیرے پیما بے زند
 من ندانم نوری یا نار است اندر سینہ ام
 این قدر و انم بیاض او به متا بے زند
 بردل من فطرت خاموش می آرد هجوم
 ساز از ذوق فرا خود را بمفسر ابے زند
 غم مخور نادان که گردوں در بیا باری کم آب
 چشمه لا وارو که شبنم نے بیلا بے زند
 اے که نوشم خوردم از تیر می نیشم مرنج
 نیش هم باید که آدم را رگ خوابے زند

۴۵

فروغِ خاکیاں از نوریاں فزود شود رونے !
 زمیں از کوکبِ تفتدیرِ ماگر دوشود رونے !
 آلاءِ خیالِ ما کہ اورا پرورش دادند طوفانِ سا
 ز گردابِ سپہرِ نیلگوں بیرون شود رونے
 آئینی در معنی آدم نگذازد من چہ می پرسی
 ہنوز اندر طبیعت می خلد موزوں شود رونے
 چنان موزوں شود ایں پیش پا افتادہ مضمونے
 کہ یزدان را دل از تاثیرِ ادبِ پر خوں شود رونے

۴۶

ز رسم و راه شریعت نکرده ام تحقیق
 جز اینکه منکر عشق است کافرو ز ندیق؛
 معتادم آدم خاکی نه ساد در یابند
 مساند این حرم را خند او به توفیق
 من از طریق نه پرسم رفیق می جویم
 که گفته اند نخستین رفیق و باز طریق
 کند تلافی ذوق آن چنان حکیم فرنگ
 فروغ باده نوزد ترکند بهجام عقیق

ہزار بار نکوتر متاع بے بھری
 زدائشے کہ دل اور انہی کند تصدیق
 بی بیچ و تاب خرد گرچہ لذت دگر است
 یقین سادہ دلاں بہ ز نکتہ ہائے دقیق
 کلام و فلسفہ از لوج دل فرو شستم
 خمیر خویش کشادم بہ شتر تحقیق
 زہ ستارہ سلطان کنارہ می گیرم
 زہ کامرمد کہ پرستم خدا سے بے توفیق!

نام

از همه کس کناره گیر صحبت آشنا طلب
 هم ز خدا خودی طلب هم ز خودی خدا طلب
 از خدیش کمرشسته کار نمی شود تمام
 عقل و دل و نگاه را جلوه جدا جدا طلب
 عشق بگرشیدن است نشیئه کائنات را
 جام جهان نما جو دست جهان کشتا طلب
 راه رواں بر همه پیا راه تمام خار زار
 تابه مقام خود رسی را حله از رضا طلب!

چوں به کمال می رسد فقر و لیل خسروی است
 مسند کیتب را در تیر پور یا طلب
 پیشش نگر که زندگی راه بعالمی برو
 از سر آنچه بود و رفت در گذر انتها طلب
 ضربت روزگار اگر ناله چو نه دلدترا
 باوه من ز کف بنه چاره ز مومیا طلب

۷۵۱

۴۸

بیتی جہاں را خود را نہ بینی تا چند ناواں غافل نشینی؟
 نورِ تدبیری ثواب بر افروز دستِ کھنسی در آستینی!
 ببردن قدم نہ از دورِ آفاق تو پیش ازینی تو پیش ازینی!
 از مرگ ترسی اے زندہ جادید؟ مرگ است صید تو کرسی
 جانے کہ بخشند دیگر نگیرند آدم بمیرد از بے نفیسی

صوتِ گری را از من بیاموز

شاید کہ خود را باز آفرینی!

۴۹

من بیچ نمی ترسم از حادثه شنب ها
 شبها که حس کردم از گردش کوکب ها
 الله تشا خست مقام خویش افتاد بدارم خویش
 عشقه که نمودی خواست از شورش یارب ها
 الله آه که ز دل خیزد از بهر جگر سوزی است
 در سینه شکنم اورا آلوده مکن لب ها
 در می کده باقی نیست از ساقی فطرت خواه
 آن من که نمی بخشد در شیشه مشرب ها
 الله آسوده نمی گردد آن دل که گسست از دوست
 با قرأت مسجد با دانشش کتب ها

۵۰

تو کیستی و ز کجائی؟ که آسمان کیود
 هزار چشم براه تو از ستاره کشود
 چه گویمیت که چه بودی چه کردم چه شدی
 که خوں کند جگر من را ای از سی محسود
 تو آن نه که مصداق کلمات میگرد
 شرب صوفی و شاعر ترا از خویش دبود
 فرنگ اگر چه ز افکار تو گره بکشاد
 بجز رنده دگر به نشسته ترا افشود

سخن ز نامہ و میسراں درازتر گفتی
 بجیستم کہ نہ بینی قیامت موجود
 خوشا کہی کہ حسرم را درون سینه تراخت
 دے پدید و گذشت از مقام گفت و شنود
 از ایں بکتاب و میخانہ اعتبار مینست
 کہ سجدہ نمبرم بر درجیوں فرسودا

۵۱

دیارِ شوق کہ وردِ آشناست خاکِ آنجا
 پذیرہ ذرّہ تو اں دید جانِ پاکِ آنجا
 مئے معنائہ ز مرغ زادگاں نمی گیرند
 نگاہ می شکند شیشہ ہائے تاکِ آنجا!
 پر ضبطِ جوش جنوں کوشش در مقامِ نیاز
 ہوش باش و مرو باقبائے چاکِ آنجا!

منہ دیرینہ و معشوقِ جواں چیزے نیست
 پیش صاحبِ نظرانِ حورِ جواں چیزے نیست
 ہرچہ از محکم و پابندہ شناسی، گذر و
 کہ و صحرا و بر و بحر و کراں چیزے نیست
 دانشِ مغربیاں، فلسفہ مشرقیاں
 ہنہ چنانہ و در طوفِ بتاں چیزے نیست
 از خود اندیش و ازیں بادیرہ تر ساں گذر
 کہ تو ہستی و وجود و وہاں چیزے نیست
 در طریقتے کہ بنوکِ قرہ کا ویدم من
 منزل و قافلہ و ریگِ رواں چیزے نیست

۵۳

قلندر راں کہ پہنچیں آب و گل کوشند
 ز شاہ باج نمانند و خستہ می پوشند
 بجلوت اندوکنند و بہر مہر و ناہ چسند
 بخلوت اندو زمان و مکان در آغوشند
 بروز رزم سراپا چو پریشان و سریر
 بروز رزم خود آگاہ و تن فراموشند
 نظاںم تازہ بچرخ دورنگ می بخشند
 ستارہ ہائے کسں را جہازہ بردوشند

زمانه از رخِ مندا کشود بندِ نقاب
 معاشران همه سر مستِ باده دوشند
 بلب رسید مرا آن سخن که نتوان گفت
 بجزیر نم که نقیبانِ شهر خاموشند

۵۴

دوستہ تنغیم و گردوں برہنہ ساخت مرا
 فساں کشید و بروئے زمانہ آخت مرا
 من آں جہان خیال کہ فطرت ازلی
 جہان بلس و گل را شکست و ساخت مرا
 مئے جواں کہ ہمیشہ تو می ریزم
 ز راوقے است کہ جام و سبب گداخت مرا
 نفس پسینہ گدازم کہ طایر حرم
 تو از زگر می آواز من شتاخت مرا
 شکست کشتی اوراق مرشدان کن
 خوشا کے کہ بدریا سنبستہ ساخت مرا

۵۵

مثل شر ذرہ را تن بہ پیدن دم
 تن بہ پیدن دم ہاں پریدن دم
 سوز نوایم نگر؛ ریزہ المساس را
 قطرہ شبنم کم غمے چکیدن دم
 چوں زہمتام نمود غمہ شیریں زہم
 نیم شباں صبح را بیل و میدن دم
 یوسف گم گشت تیرا باز کشودم نقاب
 تا بہ تیک ما بجاں ذوق خریدن دم
 عشق شکیب آ ز ما خاک ز خود رفتہ را
 چشم ترے داد و من لذت دیدن دم

خودی را مردم آمیزی دلیلِ نارسائی ما
 تو اے درو آشنایکجاہ شوا از آشنائی ما
 بدرگاہِ سلاطین تا کجا این چہرہ سائی ما
 پیاموز از خداے خویش نازِ کبریائی ما
 محبت از جو انردی بجای می رسد رونے
 کہ افتد از نگاہش کار و بارِ دلربائی ما
 چنان پیشِ حریم او کشیدم نعمتِ دروے
 کہ دادم حرماں را لذتِ سوزِ جدائی ما

ازاں برخویش می بالم که چشم مشتری کور است
 متاع عشق نامر سوده ماند از کم ردائی ما
 بیابر لاله پاکو بیسم و بے باکانمے نوشیم
 که عاشق را بجل کردند خون پارسائی ما
 بروں آں از مسلمانان گیرند از مسلمان
 مسلمانان روا دارند کافر ما جراتی ما؛

چو پسر ایغ لاله سوزم در خیابان شما
 ای جوانان مجسم جان من و جان شما!
 غوطه باز در ضمیر زندگی اندیشه ام
 نابدست آورده ام انکار پستان شما
 هر دو مه دیدم نگاهم بر تر از پردی گذشت
 رنجستم طرح جسمم در کافستان شما!
 ناسمانش تیز تر گردد فرو چیدمش
 شعله آشفته بود اندر بیابان شما

منکر نگینم کند ز ندرت بی و ستان شرق
 پاره لعلی که دارم از بدخشان شش
 می رسد مرئی که زنجیر غلامان بشکند
 دیده ام از روزن دیوار زندان شش
 حلقه گردن ز بندای پیکران آب و گل
 آتش در سینه دارم از نیاگان شش!

دیدم مرا صفت بادِ نسو و دیں کردند
 گیاه رازِ سرشکم چو یاسمین کردند
 نمود لاله صحرایِ نشین ز غنایم
 چنانکه باده صحرایِ بگلین کردند
 بلند بال چنانم که بر سپهرین
 هزار بار مرا فوریان کسین کردند
 نسو آردم خاکی ز تازه کاری هاست
 مروتاره کند آتشچ پیش ازین کردند

چراغ خویش بر آتش ختم که دست کیم
 درین زمانه نساں و بر آستین کردند
 در آسجده و یاری ز حنر و اں مطلب
 که روز فقر نیاگان چنیں کردند

۵۹

گذرا ز آنکه نایدست و جز خسته نهند
 سخن دراز کند لذت نظر نهند
 شنیده ام سخن شاعر و فقیه و حکیم
 اگر چنانچه بلبل است برگ و برند
 تجلی که بر وی سپید ویر می نازد
 هزار شب و ده و تاب یک تحسند
 هم از حسد آگه دارم که بر زبان نرسد
 مستماع دل بود و یوسف به برند
 نه در رسم نه به بتخانه یا بم آساقی
 که شعله شعله به بخشد شرده زنده

۶۰

دریں صحیحہ اگر اقامت شاید کاروانے را
 پس از مدت ششیدم نعمہ ہائے ساربانے را
 اگر یک یوسف از زندان فرعونے بروں آید
 بغارت می توان دادن متاع کاروانے را!

۶۱

تزاناداں امید غم گاری نازا فرنگ است؟
 دل شاہیں نسوزد بہر آں مرغی کہ در چنگ است
 پیشیاں شو اگر سے زمیراٹ پدر خواہی
 کجا عیش بردن آوردن بعلکہ کہ در سنگ است
 سخن از بود و نابود و جساں با من چہ می گوئی
 من این دانم کہ من ہستم نہ انم این چہ نیزنگ است
 درین میخانہ ہر مینازہ بیسم محسوب لرزد
 مگر یک شبیشہ عاشق کہ از مے لرزہ برنگ است

خودی را پرده می گوئی؛ بگو! من با تو این گویم
 مزن این پرده را چاکه که دامن نگهنگ است
 کن شاخه که زیر سایه او پر بر آوردی
 چو برش ریخت از دے آشتیاں برداشتن ننگ است
 غزل آں گو که فطرت ساز خود را پرده گردان
 چو آید زان غزل خوانی که با فطرت ہم آهنگ است

بگذر از حسا ورو افسونی افرونگ مشو
 کہ نیر زدیجے این ہمدیرینہ ونو
 چوں پرکاه کہ درر بگذر باد افتاد
 رفت اسکندر و دارا و قباد و خسرو
 زندگی انجمن آرا و نگہ دار خود است
 اسے کہ در قافہ بے ہمہ شو با ہمہ رو
 تو فرزندہ تر از سر منیر آمد
 آنچنان زی کہ ہر ذرہ رسانی پر تو

آں گلینے کہ تو با اہرمنساں باختہ
 ہم جس بریل ایمنے نتواں کرد گرو
 از تنک جامی نامیکدہ رسواگر دید
 شیشہ گیر و حکیمانہ بیاشام و برو

۶۳

جہاں رنگ و بو پیدا تو می گوئی کہ راز است این
 یکے خود را بتارش زن کہ تو مضراب ساز است این
 نگاہ و جلوہ بدست از صفائے جلوہ می لغزد
 تو می گوئی حجاب است این نقاب است این مجاز است این
 بیادش طناب پرده ہائے نیلگونش را
 کہ مثل شعلہ عریاں بزرگوار پاک باز است این
 مرا این خاکدان من ز فردوس بریں خوشتر
 مقام ذوق و شوق است این ہم سو ساز است این
 زمانے گم کنم خود را زمانے گم کنم اورا
 زمانے ہر دورایم! چہ راز است این! چہ راز است این!

۶۴

از داغِ سراقِ او در دل چنے دارم
 اسے لالہ صحرائی با تو سخنے دارم
 این آہِ جگر سوزے در خلوتِ صہرا بہ
 لیکن پہ کنسم کا رسے با اسِ سخنے دارم!

لا بہ نگاہ آشنایے چو درون لالہ دیدم
 ہمہ ذوق و شوق دیدم ہمہ آہ و نالہ دیدم
 بہ بلند و پست عالم تپشِ حیات پیدا
 چہ دمن چہ قتل چہ صحرایم این غزالہ دیدم !
 نہ بہ ماست زندگانی ! نہ ز ماست زندگانی !
 ہمہ جا ست زندگانی ! ز کجا ست زندگانی !

ایں ہم جانے آں ہم جانے ایں بکیرانے آں بکیرانے !
 ہر دو خیالے ہر دو گمانے از شعلہ من موج دخانے !
 ایں یک دو آئے آں یک دو آئے من جاوئے من جاوئے !
 ایں کم عیالے آں کم عیالے من پاک جانے نقد روانے !
 اینجا مقامے آںجا مقامے اینجا زمانے آںجا زمانے !
 اینجا چہ کارم آںجا چہ کارم آہے فغانے آہے فغانے !
 ایں رہزن من آں رہزن من اینجا زیانے آںجا زیانے !

ہر دو فروزم ہر دو بسوزم
 ایں آشیانے آں آشیانے !

بهار آمد نگه می غلط اندر آتش لاله
 هزارا ناله خیزد از دل پر کاله پر کاله
 قشای یک جرعه بر خاک چمن از بادۀ لعل
 که از بیم خیزان بیگانه روید ز گس و لاله
 جهان رنگ بودانی و لعل دل چیست می دانی
 می که حلقه آفاق سازد گرد خود ماله

صوت گرے کیسے کہ روز و شب آفرید
از نقش این و آن پر قماشای خود رسید
صوفی ابرو ز بسنگ تار یک پاپنه
فطرت متاع خویش بسود اگر کی کشید
صبح و ستاره و شفق و ماه و آفتاب
بے پردہ جلوہ با بنگا ہے تو ان خرید

باز این عالم ویرینہ جہاں می بائست
 برگ کاہش صفت کوہ گراں می بائست
 کف خاکے کہ بنگاہ ہمسہ ہیں پیدا کرد
 در ضمیرش جگر آلودہ فغاں می بائست
 این مرد مسر کہن راہ بجاسے نہ برند
 انجسم تازہ بہ تعیس جہاں می بائست
 ۱۱ ہز نگارے کہ مرا بیش نظر می آید
 خوش بھالے است و لے ز شہزادان می بائست
 گفت یزدان کہ چنین است و دیگر بیچ گو
 گفت آدم کہ نہیں است و چنان می بائست

۷۵

لاله! این گلستاں و لعلِ تناسے نہ داشت
 ز کس طناز او چشم تماشاے نہ داشت
 خاک را موجِ نفس بود و دے پیدا نبود
 زندگانی کار و آنے بود و کالے نہ داشت
 روزگار از لاس و پیے میکشاں بیگانہ
 باد و درمیناش بود و بادہ پیے نہ داشت
 برق سینا شکوہ سنج ایبے زبانی لاسے شوق
 بیمچس در وادی المین تقاضاے نہ داشت
 عشق از سر بایر یا بیگامہ با تعمیر کرد
 ورنہ این بزم خموشاں ہیچ غوغاے نہ داشت!

۷۱

ہنگامہ را کہ بہت دریں دیو و پریا ہے
 ز ناریان او ہمہ نالندہ ہم چہ ناسنا
 در بنگہ فقیر و بکاشا نہ امیر
 غمنا کہ پشت را بچو اتی کند و تاسے
 در ماں کجا کہ دروہد رماں فزوں شود
 دانش تمام حیلہ و نیزنگ و سیما ہے
 بے زور و میل کشتی آدم نمی رود
 ہر دل ہزار عریذہ دارد بہ ناخدا ہے

از من حکایت سفر زندگی پیرس
 در ساختم بدو و گذشتم غزل سرا
 امیختم نفس بسیم سحر گهی
 گشتم دریں چین به گلاں ناناوہ پایے
 از کاخ و کوہ و ادب پریشاں بکاخ و کوہ
 کردم چشم باہ تماشاے این سراے!

۷۲

اے لالہ ہے چراغِ کستانِ و باغ و راغ
 درمن نگر کہ می و جسم از زندگی سراغ
 مارنگ شوخ و بوسے پریشیدہ نیستیم
 ماہیم آنچہ می رود اندر دل و دماغ
 مستی زباہ می رسد و از ایام نیست
 ہر چند بادہ را نتوان خورد بے ایام
 دانے بسینہ سوز کہ اندر شب وجود
 خود را شناختن نتوان جز بایں چراغ
 اے موجِ شملہ سینہ بہا و صبا کشاے
 شبم جو کہ می دہد از سوختن سراغ!

۷۴

من بندهٔ آسمانم عشق است امام من
 عشق است امام من عقل است غلام من
 اینک گمانه این محفل از گردش جسام من
 این کوکب شام من این ماه و قسام من
 جاں در عدم آسوده بجای ذوق تمنا بود
 مستانه نوا ایا زو در حلقهٔ دایم من
 اے عالم رنگ و بوی این صحبت مانا چند
 مرگ است دوام تو عشق است دوام من!
 پیدایضمیرم او پنہاں بضمیرم او
 این است تمام او دریاب مقام من!

۶۴

کم سخن غنچہ کہ در پرودہ دل رازے داشت
 در هجوم گل و ریحاں غم و مسائے داشت
 پیرے خواست ز مرغ چمن و باد بہار
 تکیہ بر صحبت آں کرد کہ پروازے داشت

۷۵

خود را کف سجودے دیرو صرم نسانده
 این در عرب نسانده آں در عجم نسانده
 در برگ لاله و گل آں رنگ و نم نسانده
 در ناله های مرغای آں زیر و بم نسانده
 در کارگاه گیتی نقش نوی نبی نسم
 شاید که نقش دیگر اندر عدم نسانده
 سیارہ های گردوں بے ذوق انقلابے
 شاید که روز و شب را توفیق رم نسانده

بے منزل آرمیدند پا از طلب کشیدند
 شاید که خاکیاں را در سینه دم نمانده
 یا در میان اسکاں یک برگ سادہ نیست
 یا خامہ قنار اتاب رقم نمانده

گلشن ابرار

بہ سوا و دیدہ از نظر آفریدہ ام من
 پشمیر تو جانے دگر آفریدہ ام من
 ہمہ خواہاں بخوابے کہ نہاں ز چشم انجم
 ہر روز زندگانی سحر آفریدہ ام من

دگلشن راز، جدید بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تمہیں

زبانِ خاور آں سوز کن رفت دوش و اماند و جانِ او زن رفت
چو تصویری کہ بے تار نفس زلیست نمی داند کہ ذوقِ زندگی چیست
دش از دعا بیس گانہ گر وید نمی آواز نوا بیس گانہ گر وید
بطر ز دیگر از مقصود گفتسم جواب نامہ محمّد گفتسم

ز عہدِ شیخ تا این روزگارے نزد مرے بجانِ ماثر ارے
 کفن در برِ جنا کے ارمیدیم دلے یک فتنہ محش ندیدیم
 گذشت از پیش آں دانائے تیر نہ قیامت ہا کہ رست از کشت چنگیز
 نگاہم انقلابے دیگرے دید طلوع آفتابے دیگرے دید
 کشوم از رخ معنی نقابے بدستِ ذرہ دادم آفتابے
 نہ پنداری کہ من بے بادہستم مثالِ شاعرانِ افسانہ بستم
 نہ بینی خیرا زان مردِ فردوست کہ بر من تہمتِ شعرو سخن بست
 بگوئے دلبرانِ کارے ندارم دل زائے خشمِ یائے ندارم
 نہ خاکِ من غبارِ رہ گزارے نہ در خاکِ دل بے اختیارے
 بجبرِ بلی امیں ہم داستانم قریب قاصد و درباں ندانم
 مرا با فقرِ سامانِ کلیم است فرشتا ہنشی زیرِ پرِ کلیم است
 اگر خاکِ بھیڑے نہ گنجم اگر آہم بدریاے گنجیم

دلِ سنگ از زحاجِ من بر رز یح افکارِ من ساحل نہ ورز
 نساں تقدیرِ ما در پردهٔ من قیامتِ ما بفلِ پروردهٔ من
 دسے در خویش تنِ خلوت گزیدم جمانے لالہ آفسریدم

”مرا زین شاعری خود عار ناید

کہ در صد قرن یک عطار ناید“

بجانم دزم مرگ و زندگانی است نگاہم بر حیاتِ جاودانی است
 ز جاں خاکِ نزا بیگانہ دیدم باندام توجہاں خودِ دمیدم
 ازاں نالے کہ نامِ داغ دامنم شیبِ خود را بفرزِ چپہ رانم
 سیخاکِ من دے چوں داند کشتند بلوچِ من خطِ دیگر نوشتند
 مرا ذوقِ خودی چوں انگبین است چہ گویم وارداتِ من ہمیں است

نخستین کیفیتِ ادرا آزمونم

دگر بر خاوراں قسمتِ نوم

اگر این نامہ را جبریل خواند چو گرد آں نور تاب از خود نشانند
 بنالد از مقام و منزل غیش یہ بیزداں گوید از حال دل خویش
 بدستجلی را پس اے عرباں خواہم نخواہم جز ہم پنهان نخواہم
 گذشتم از وصال جاودانے کہ ہم لذت آء و فغانے

مرانا ز دنیا را آوے دہ

بجان من گذار آوے دہ

سوال

نخست از فکر خویشم در تحسین
 چه چیز است آنکه گویند حق گفت
 کد این منکر مارا بشرطِ راه است
 چرا که طاعت دگا ہے گناہ است

جواب

دروان سید آدم چہ فرست! چہ فرست این کہ غیبِ اوفضو است
 من اور انا بیتِ ستار ویدم! من اور انور ویدم نار ویدم!
 گئے نازش زبیران و دلیل است گئے نوزش زجانِ جبرئیل است

چہ نورے عیال فرزندے سببہ تلبے
 ییر زو باشعاش آفتابے
 بجاک آلودہ و پاک از مکان است
 بہ بند روز و شب پاک از زمان است
 شمار از کارش از نفس نیست
 چنین جویندہ و یابندہ کس نیست
 گئے و ماندہ و ساعل مفا مش
 گئے دریائے بے پایاں بجاش
 ہمیں دیا ہمیں چو ب کلیم است
 کہ از بے سببہ دریا و نیم است
 غزالے مرغزارش آسمانے
 خورد آگے ز جوئے کمکشانے
 زمین و آسمان اورا مقامے
 میان کارواں تنہا خرامے
 ز احاش جہان ظلمت و نور
 صدائے سو و مرگ و جنت و حور
 از دایمیس آدم را غورے
 از دایمیس آدم را کشورے
 نگہ از جلوت اذنا شکیب است
 تجلی ٹائے اویز داں فریب است
 بچشتے خلوت خود را بہ میبند
 بچشتے جلوت خود را بہ میبند
 اگر کیشیم بر بند گناہے است
 اگر باہر در بند شریکے است

زجے خویش بھرے آفرید گھر گرد و بر قبر خود نشیند
 بہاں دم صورت دیگر پذیرد شو و خواص و خود را بانہ گیسو
 درو گامہ ٹائے بے خرواش است درونکے سداپے چشم و گوش است

درون شیشہ اور روزگار است

ٹائے بہاں بدریچ آشکار است

حیات ازوے برازد کند شود صیا و ہر سیت و طبتے
 ازو خود را بیند خود در آرد گلوے ماسوار اسم فشارد
 دو عالم می شود رونے شکارش فتد اندر کند تا بدارش
 اگر ایں ہر دو عالم را بگیری ہمہ آفاق میرد تو نہ میری
 منہ پادریا بان طلب هست شختیں گیر آں عالم کہ درتست
 اگر زیری ز خود گیری بر شو خدا خواہی؟ بخود نزدیک تر شو
 بہ تسخیر خود افتادی اگر طاق ترا آساں شود تسخیر آفاق ۱۱

شکافی سیند نه آسمان را نیک رونے کی گیری ایں جہاں را
 بروچی کسند از موج و دودے لذار ماه پیش تو سجودے
 بتاں را بر سر او خود تراشی درین دیر کسین آزاد باشی
 مقام نور صوت و رنگ و بو را بکف بردن جهان چار سورا
 دگر گوں به مراد خویش کردن فروش کم کم ادبیش کردن
 طسیم نه سپهر او شکستن برنج و راحت اول نه بستن
 ندان گندم خود با شغیرش فرد رفتن چو پیکان در ضمیرش
 شکوه خسروی این است این است
 ہمیں ملک است کو تو امیرین است!

سوال

چہ بچہ است ایں کہ غلش ساحل آید
ز قعر او چہ گوہر حاصل آید

جواب

جیات پر نفس بحسب روانے شعور و آگہی اور اکرا لے
چہ دریائے کہ ژرف موجد ار است ہزاراں کہ وہ صحراب کنا ر است
میرس از موج ہائے بنقیر ارش کہ ہر موشن و حیت از کنارش

گدشتے از بحر و صحرا رائے داد نگہِ ازلتِ کیمے دے داد
 ہر آں چیزے کہ آید در حضورش منور گردد از فیضِ شعورش
 بخلوتِ مست و صحبتِ ناپذیرت دلے بر شے زورش مستدیرت
 نخبیں می نماید مستیِ شعش کذا آں آئینے اسیرش
 شعورش با جہاں نزدیک تر کرد جہاں اور از رازِ او خبر کرد
 خود بند نقابِ زرغ کشودش و لیکن مطلقِ عرباں تر نمودش

نگہِ اندرینِ دربرِ مکافات

جہاں اور مقامے از مقامات

بروں از خویش می بینی جہاں را در دشت و صحرا و کلاں را
 جہاں رنگہ و بو گلستہ ما زما آزد و ہم وابستہ ما
 خودی اور ایک تانگہ بست زمین و آسمان و مہر و بست
 دل مارا با و پوشیدہ ہے است کہ ہر موج و مینون نگاہے است

گر اور کس نہ بیند زار گردد
اگر بسندیم و کسار گردد

جہاں را فربہی از دیدن ما
نہانش رستہ از بالیدن ما

حدیث ناظر و منظور از سے است
دل ہرزہ در عرض نیاز سے است

توے شاہد مرا شہود گرداں
ز فیض یک نظر موجود گرداں

کمال ذات شی موجود بودن
برای شاہد سے مشہود بودن

ز دانش در حضور ما نبودن
منور از شعور ما نبودن

جہاں غیر از تجلی ہاے مانیت
کہ بے جا جلوہ نور و صدفیت

نہم از جہتیش یاری غلب کن
نگہ را از خم و حیش ادب کن

یقین میداں کہ شیران نیکامی

دریں رہ خواستند از موریائی

ایا بہاے اواز خود بر گیر
تو جبریل امینی بال و پر گیر

بسیاری کشا چشم خرد را
کہ در یابی تماشاے احد را

نصیبِ دزد بوسه پیرهن گیر به کفانِ نکست از مسدودین گیر
 خودی صیاد و پنج پیرش مه و مهر اسیر بندید بهیرش مه و مهر
 چو آتش زویش را اندازان
 شیخون! مکان! لامکان!

سوال

وصال ممکن و واجب بہم چیست؟
حدیث قریب و بعد و بیش و کم چیست؟

جواب

سہ پہلو این جهان چون منجد است غر و کیت و کم اور اکند است
جهان طوسی و اقلیدس است این چہ عقل زمین فرسایس است این
زمانش ہم مکانش اعتباری است زمین و آسمانش اعتباری است
کماں رازہ کن آماج دریاب زحر فم نکند مسراج دریاب
موج مطلق دریں دیرمکانات کہ مطلق نیست جز زرا السموات

مگو و گیک که عالم سیه کران است	راستیقت لازوال امکان است
دروش است بالا کم فروغ نیست	لا کران ادورون است برین نیست
شیرین او صحت پذیر است	دروش خالی از بالا وزیر است
یکی از گیرودار او هزار است	ابداً عقل ماناسازگار است
نمید مغز دول بر پوست دارد	چنگ است او سکون را دوست دارد
تمیز ثابت و ستیاره کردیم	حقیقت را چو ماصد پاره کردیم
چون ناله زان را به میان بست	خردور امکان طرح مکان بست
مرد سال و شب و روز آفریدیم	زنان را در شب خود ندیدیم
بحریت کم لبشتم غوطه زن شو	مه و سالمت نمی از دبیاب جو

بجو در سس از سر به گامه بر خیز

تو خود را در خمیسه خود فرو ریز

تن و جان را دو تا گفتن کلام است تن و جان را دو تا دیدن حرام است

بجائے پوشیدہ رمز کائنات است بدن جانے احوال حیات است

عروسِ معنی از صوتِ خناس است نمودِ خویش را پیرایہِ بایست

حقیقتِ رے خود را پرہیز است

کہ اور لذتے در انکشاف است

بدن را تا فرنگ از جہاں جدا دید نگاہش ملکِ دینِ ہم دوتا دید

کلیسا سبچہ پطرس شمارد کہ او با حاکمی کارے ندارد

بکارِ حاکمی کمر و فنے ہیں تن بے جانِ جانِ بے تنے ہیں

خود را بادلِ خود مفسر کن یکے بر ملتِ ترکاں نظر کن

بہ نقییدِ فرنگ از خود رسیدند

میان ملکِ دینِ ربطے ندیدند

یچی را آں چہاں صد بارہ دیدیم عدد و ہر شمارش آسن دیدیم

کس دیکے کہ بینی مشیتِ خاک است دماغِ سرگدشتہ ثباتِ پاک است

نیکمیاں مردہ را سوت نگاراند! دیدم سی دم عیسیٰ ندارند!
 دریں حکمتِ ظلم چیز سے ندید است برای حکمتِ دیگر تپید است
 من این گویم جهان انقلاب است درخوش نند و در پیچ و تاب است
 ز اعدا و دشمنانِ خویش بگذر یکے درخود نظر کن پیش بگذر
 دران عالم که جزوازل فزون است قیاسِ لاری مطوسی جنون است
 زمانے بارسلو آشنا باش مے با سازِ سبکین هم نوا باش
 ولیکن از مقامِ شان گذر کن مشو گم اندرین منزل سفر کن
 باں عقلے که داند بیش و کم را شناسد اندرون کان و ایم را
 جهان چند و چون ز بر نیکی کن بگردوں ماه و پرویں را کیس کن
 ولیکن حکمتِ دیگر بساموز رہاں خود را ازیں کر شرب و روز

مقامِ توبہوں از روزگار است

طلب کن آں میں کجیہا راست!

سوال (۴)

قدیم و محدث از هم چوں جدا شد
که این عالم شد آن دیگر خدا شد
اگر معروف و عارف ذات پاک است
چه سودا در سیر این مشتِ ناک است؟

جواب

خودی را زندگی ایجا و غیر است فراق عارف و معروف خیر است
قدیم و محدث ما از شما است شمار ما طلسم روزگار است
دما دم دوش و فردا می شماریم بهست و بود و باشد کار داریم

از خود را بریدن فطرتِ ماست چیدن ناپسند فطرتِ ماست
 نہ مارا و فراقِ او عیارِ سے نہ اور اسبے وصالِ ماقرار سے
 نہ آئینہ بازے اور پرِ حالِ است فراقِ مافراقِ اندرِصالِ است
 جدائی خاک را بختِ نگاہِ ہے دہرِ مائے کو ہے بکا ہے
 جدائی عشقِ را آئینہ دارِ است جدائی عاشقانِ سازِ نگارِ است
 اگر نازند و ایمِ او درِ مندی است و گریا میند و ایمِ او درِ مندی است
 منِ او حبیبیتِ با سرِ الہی است منِ او بدوامِ ما گواہی است
 بخلوتِ ہم بخلوتِ نو فزاتِ است میانِ انجمنِ لودنِ حیاتِ است
 محبتِ دیدہ و بے انجمنِ نیست محبتِ خورِ نگاہِ بے انجمنِ نیست
 بر بزمِ مانتخیِ ماست بنگر جہاں ناپسندِ او برِ است بنگر
 در دیوارِ شہرِ کاخِ و کافیت کہ اینجا بہ کسِ جزا و او نیست
 گئے خود را ز مایگانہ سازد گئے مارا چو سازِ می نو از د

گئے از رنگ تصویرش تراشیم گئے ناویدہ برے سجدہ پاشیم
گئے ہر پردہ فطرت دریدیم جمال یاربے باکمانہ دیدیم
چہ سودا در سر این مشیت خاک است؟ ازیں سودا دروش تابناک است
چرخش سودا کہ نالہ از فرقتش ولیکن ہم ببالہ از فرقتش
فراق اور اچھاں صاحب نظر کرد کہ شام خویش را بر خود سحر کرد
خودی را در مندا امتحان ساخت غم ویرینہ را عیش جوان ساخت
گہرا سلک سلک از چشم تیر برد ز نخل ماتے شیریں تیر برد
خودی را رنگ آغوش کردن

غدا را با بقا ہم دوش کردن

بہت؟ در گریستن مقامات محبت اور گذشتن از نہایت
محبت ذوق استنباسے ندارد طلوع جمع او شامے ندارد
برائش عین خود بیچ و خجہ بہت جہانے در فروغ یکہ سے بہت

ہزاراں عالم افتد در رویا بپایاں کے رسد جو لانگہ ما
 مسافر جاوداں ز می جاوداں میر جہانے را کہ پیش آید نہ آگہ
 بے بھرش گم شدن انجام مانیت اگر اورا تو درگیری فنا نیست
 خودی اندر خودی گنجد محال است
 خودی را عین خود بون کمال است

سوال (۵)

کہ من باشم مرا از من خبر کن
چہ معنی دارد اندر خود سفید کن؟

جواب

خودی تعویذ حفظ کائنات است نخستیں پر تو ذاتش حیات است
حیات از خواب خوش بیدار گردد درویش چوں کی بسیار گردد
نہ اور اے نمود ما کثو دے نہ مارا بے کثو دے او نمودے

غمیرش بحر ناپیدا کنارے دلِ قہر موج بغیر ارے
 مر و برگِ سنجیبائی ندارد بجز افرادِ پیدائی ندارد
 حیاتِ آتشِ خودی با چون نثرِ ما چراغِ ثابت و اندرِ سحرِ ما
 ز خود نارفته پیروں غیرِ بینِ است میانِ انجمنِ خلوت نشینِ است
 یکے نگر بخود چسپیدن او ز خاکِ پی سپرِ بالیدنِ او
 نہاں از دیدہ اوراے و ہوسے و مادمِ جستجو سے رنگِ و بوسے
 ز سوزِ اندولِ وجہتِ فہیزِ است با آئینہ کر با خود در ستیزِ است
 جہاں را از ستیزِ او نطفہ سے کہنِ خاک از ستیزِ آئینہ سے
 ز بزدِ جزِ خودی از پر تو او نخیستد جز گہراں در زو او
 خودی را پسیکرِ خاکی حجابِ است طلوعِ او مثالِ آفتابِ است
 درونِ سینہ ماحساور او فروغِ خاکِ ما از جوہرِ او
 تو می گوئی مرا از من خبر کن چہ معنی دارد اندر خود سفر کن

سفر خود کن و بگر کہ من چسیت	ترا گفتم کہ ربط جان و تن چسیت
ثریا را اگر نستن از لب بام	سفر خویش بازان بے آب مام
تماشا بے شعاع آفتابے	ابد بدین میک دم اضطرابے
ز دن چکے بدریا چوں کلیمے	ستردن نقش ہر امید دنیہ
ز انکشتہ شکافیدن قمر را	شکستن این طلسم بحر و برا
درون سینه او در کف جانش	چناں باز آمدن از لامکانش
کہ دیدن شبثہ و گفتن سغال است	ولے این راز را گفتن محال است
کند انا عروختنا بے نقابش	چو گویم از من و از تو تن نقابش
زبان و ہم مکان اندر بر او	فلک لرزه بر تن از سر او
نصیب مشت خاکے اوقنا و دست	نشیم در دل آدم نہاد است
گم اندر خویش ہم پیوستہ غیر	جدا از غیر و ہم وابستہ غیر
کہ سیرش بے مکان بے مان است	خیال اندر کف خاکے چہاں است

زندان است از دست این حیت؟ کند و صید صیا، است این حیت
 چراغی در میان سینه تست چہ نور است این کہ در آئینہ تست؟

مشو غافل کہ تو ادرا ای سنی

چہ نادانی کہ سوئے خود نہ بینی!

سوال (۶)

چہ جزو است آنکہ اواز کل فنون است؛
طریق جُنتِ آں جزو چون است؛

جواب

خودی زان کل کہ تو بینی فنون است	خودی زان دانه مے مافزون است
بہ بحر دوزگار اند کہ خیس زد	ز گردوں بار بار اند کہ خیس زد
بر بے بالی چناں پرواز گر کیست	جز او در زیر گردون غم و نگر کیست
بروں از جنت محوئے را غوش	بہ ظلمت ماندہ و نوئے را غوش
ز قفس زندگی گوهر بر آرد	بآں نطق دل آویزے کہ دارد

ضمیرِ ندگانی جاودانی است بچشمِ ظاہرِش یعنی زمانی است
 بتقدیرِش مقامِ هست و بود است نمود و خویش و خطِ این نمود است
 چه می پرستی چگون است چچگون است که تقدیر از نهاد او بردن نیست
 چه گویم از چگون و بے چگونش بردن مجبور و مختار اندر و نش
 چنین فرموده سلطانِ بد است کہ ایمان در میان جبر و قدر است
 تو بر مخلوق را حسبِ گوئی اسیر بندِ نزد و دور گوئی
 وے جان از دمِ جانِ فرین است بچندین جلوه با علوت نشین است
 ز جبرِ او حدیثِ در میان نیست کہ جان بے فطرت آزاد جان نیست
 شبیخون بر جهانِ کیفِ کم زور

ز مجبوری بمختاری قدم زد

چو از خود گردِ مجبوری فشاند جهانِ خویش را چون ناله راند
 تا مگردد آسمان بے رخصت او نہ تا بدانت ترے یہ شفقت او

کند بے پردہ رونے مضمزش را چشم خویش نیز جوهرش را
 قطارِ نوریان در ره گذار است پئے دیدار اور آتشفراست
 شرابِ انرشت از ناکش بگيرد
 عیارِ خویش از خاکش بگيرد

چہ پرسی از طریقِ جستجویش فرو آدر تمامِ مائے هویش
 شبِ رونے کہ داری بگذرنِ فغانِ صبحگاهے بر سر وزن
 خرد را از حواسِ آید متاعے فغانِ از عشق می گیر و شناعے
 خرد جز را فغانِ کل را بگيرد خرد میر و فغانِ ہرگز نمیرد
 خرد بہر ایدِ سرے ندارد نفسِ چوں سوزنِ ساعت شمارد
 تراشد روز با شب با حسرتا نمیر و شعلہ و چپند شعلہ

فغانِ عاشقانِ انجامِ کائے است

نہاں در یکدم اور روزگارے است

خودی نامکانش و انماید گریه از اندرون خود کشاید
 از آن نوری که و ایندنداری تو اورا فانی و آنی شکاری
 از آن مرگے کہ می آید چه پاک است خودی چوینختہ شد از مرگ پاک است
 ز مرگ دیگرے لرزد دل من دل من جان من آب گل من
 ز کای عشق وستی برفتاد من قرار خود بجاننا کے نداد من
 بدست خود کفن بر خود بریدن بچشم خویش مرگ خویش دیدن
 تیرا این گہر دم در کہیں است بترس از دے کہ مرگ ماہیں است

کند گویر تو اندر پیہ کر تو

نکیر و منکر او دبر بر تو

سوال (۷)

مسافر چوں بود ہر و کلام است ؟
 کرا گویم کہ اور دستام است ؟

جواب

اگر چشے کشائی بردل خویش	درون سینہ بینی منزل خویش
سفر اندر حضر کردن چنین است	سفر از خود بخود کردن ہمیں است
کسے اینجا نداند کجاست	کہ در چشم مہ و اختر نیایم
بجو پایاں کہ پایاں نہ داری	بپایاں تارسی جانے نہ داری
نہ مارا بچختہ پذاری کہ حسامیم	بہر منزل تمام و ناتمامیم
بپایاں نہ رسیدن زندگانی است	سفر مارا حیات جاودانی است

زما ہی تابہر جولا نگہ ما مکان و ہم زماں گردِ رو ما
 بخود پیچیم و بے تاب نمودیم کہ ما محیم و از قصر وجودیم
 و مادہم خویش را اندر کمین باش گریزاں از گماں سوسے یقین باش
 تب تاب محبت را فنا نیست یقین و دیدار نیز اتہا نیست
 کمال زندگی دیدار ذات است طریقت رستن از بندجات است
 چنان با ذات حق خلوت گزینی ترا او بیند و اورا تو بینی
 منور شود نور من یرانی مژدہ بر ہم مزن تو خود منانی
 بخود محکم گذرانند حضورش مشو نا پید اندر بحر نورش
 نصیب ذرہ کن آں خطر الے کہ تابد در حسیم آفتابے
 چنان در جلوہ گاہ بار می سوز عیاں خود را نہاں اورا بر فوز!

کسے کو دید عالم را امام است

من تو ناما میم او تمام است!

اگر اور انبیاءی و طلب خیز
 اگر یابی بدانش در آویز
 نقیہ و شیخ و ملا را مدہ دست
 مروماند مای غافل ازشت
 بکار ملک و دین او مرد ہے است
 کہ ما کو یم و او صاحب نگاہے است
 مثال آفتاب صبح گاہے
 دد از ہرن مویش نگاہے
 فرنگ آئین جہوری نہادست
 رسن از گردن دیلے کشادست
 نوابے زخم و سازے ندارد
 بے طیارہ پروانے ندارد
 ز باغش کشت ویرانے نکوتر
 ز شہر اویسا بانے نکوتر
 چو رہزن کاروانے در تنگ و تاز
 شکم باہر تانے در تنگ و تاز
 رواں خوابید و تن بیدار گردید
 مہربا دین و دانش خوار گردید
 خرد جز کا فری کا فر گری نیست
 فنِ افراگ جز مردم دری نیست
 گر ہے را گر ہے در کمین است
 خدایش یا اگر کارش چنین است
 ز من وہ اہل مغرب را پیامے
 کہ جہو است تیغ بے نیامے

چشمشیر که جاننامی ستاند نیز سلم و کاف سندانند

نه مانند در غلاف خود زمانه

بر دجائن خود و جان جهانان

سوال (۸)

کدامی نکته را نطق است انا الحق
چه گوئی هر زده بود آں رمز مطلق

جواب

من از رمز انا الحق باز گویم و گریا بهندو ایراں را از گویم
منه در حلقه دیر این سخن گفت حیات از خود فیض نور دهن گفت

خداخت دُجو را از خوابش وجود مانور از خوابش

مقامِ تحت و فوقِ چار سو خواب سکونِ میر و شوقِ جستجو خواب

دلِ بیدار و عقلِ نکتہ میں خواب گمانِ فکر و تصدیقِ یقینِ خواب

ترا این شیم بیدارے خواب است ترا گفتار و کردارے خواب است

چو اُبیدار گرد و گئیے نیست

منارِ شوقِ راسد و گئے نیست

فروعِ دانش از قیاس است قیاس از تقدیرِ حواس است

چو سبیکِ زنداںِ عالمِ دگر شد سکون و سیرِ کیفِ دلمِ دگر شد

تو از گفتنِ جهانِ رنگِ بُویت زمین و آسمانِ کلخ و کونِ بُویت

ترا گفتنِ کہ خوابِ بانیسے نہست حجابِ چہرہ آں بے جلوئے نہست

تو از گفتنِ ہمہ نیز رنگِ تیش نہست فریبِ پڑہائے چشم و گوش نہست

خودی از کائناتِ رنگِ بُویت حواسِ مابیانِ ما و او نیست

نگہ را در جیش نیست را ہے کنی خود را تماشا ہے نگاہ ہے

حساب روز محشر از روز فلک نیست

بخود بینی ظن و تخمین دشمن نیست

اگر گوئی کہ من و ہم و گماں است نمودش چوں نمود این دہاں است
 بگو با من کہ داراے گماں کیست؟ یکے در خود نگراں بے نشان کیست؟

جہاں پیدا و محتاج و لیسے! نمی آید بکبر جبر نیلے

خودی پہناں نجات بے نیاز است! یکے اندیش و دیاب اس چراز است!

خودی راحق بدار باطل مپندار خودی را کشت بے حاصل مپندار

خودی چوں بختہ گرد و زوال است فراق عاشقان عین وصال است!

شتر را تیز بلے می تو اں داد پیید لایزالے می تو اں داد

دوام حق جز بے کار او نیست کہ او را این دوام از جستجو نیست

دوام آں بہ کہ جان مستغایے شود از عشق و سستی پائیدارے!

وجود کو ہزار وشت پوریاہج ! جاں فانی خودی باقی دگریاہج !
 دگر از شکر منظور کم گوے ! خدا را ہم بردہ خشتین حجے

بخود کم بہر تحقیق خودی شو
 انا الحق کہے و صدیق خودی شو

سوال (۹)

کہ شد بر سر وحدت واقف آخر
شناسے چه آمد عارف آخر

جواب

تیرہ گروں مقام دل پذیر است لیکن مہر و ماہش زود میر است
بدونِ شام نقش آفتابے کو اکب با کفن از ماہتابے
پرد کسار چوں ریگ روانے دگر گوں می شود دریا بآئے

گلاں را در کیس باد خزان است متاع کارواں از بیم جان است
 ز شبم لاله را گوهر نسا ند دے ماند دے دیگر نسا ند
 نوا شنیده در چنگ میسود تر ز ناجستہ در سنگ میسود
 پیرس از من نہ عالمگیر می مرگ
 من تو از نفس زنجیری می مرگ!

غزل

فنا را بادہ ہر جام کردند چہ بیداروانہ اورا عام کردند
 تماشا گاہِ مرگِ ناگہاں را جہاں ماہ و آنجسم نام کردند
 اگر یک ذرہ اش خمے دم آموخت با نسون نگاہے رام کردند

قرار از ما چہ می جوئی کہ مارا اسیر گردش ایام کردند

خودی در سینه چاکے نگہ دار

ازیں کو کب چراغ شام کردند

جہاں یکسر تمام آفلین است دریں غمت مرا عرفاں بہین است
دل مادر تلاش باطلے نیست نصیب باغم بے حاصلے نیست

نگہ دارند اینجا آرزو را سرور ذوق و شوق جستجو را
خودی را لازوالے می توان کرد فرقتے را وصالے می توان کرد

چراغے از دم گرمے تو ان سوخت

بسوزن چاک گردوں ملتوان وخت

خداے زندہ بے ذوق سخن نیست تجلی لے او بے انجن نیست

کہ برق بلوۃ او بر جگر زد کہ خود آں بادہ و ساغر بسر زد

عیار حسن و خوبی از دل کیست میرا و در طوائف منزل کیست

است از خلوت نازے که برخاست؟ بلی از پرده سازے که برخاست؟
 چاشت عشق در خاکے بر فروخت! هزاراں پرده یک آواز ما سوخت!
 اگر ما یم گرداں جام ساقی است بزمش گرمی همگامه باقی است!
 مرادل سوخت بزنسائی او کنم سالان بزم آراقی او!

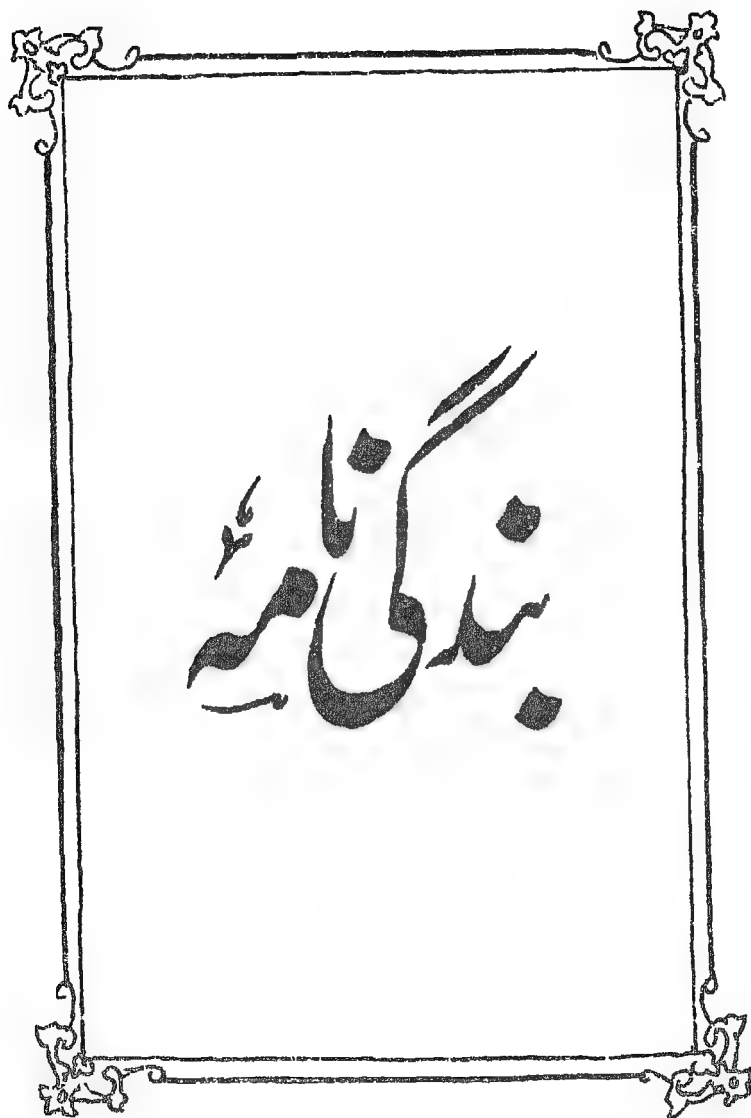
مثال داند می کارم خود می را

برای او نگه دارم خودی را

خاتمه

تو تشیری ز کام خود بروں آ بروں آ از نیام خود بروں آ
 نقاب از ممکنات خویش برگیر مژده خورشید و انجم را برگیر
 شب خود روشن از نور یقیں کن بیدار برون از آستین کن
 کسے کو دیده را بر دل کشود هست شرایے کشت و پرینے دود هست
 شرایے جست و گیر از درونم که من مانند رومی گرم خونم
 و گر نه آتش از تندبب نوگیر

بروین خود میروز اندر دل میرا

بندگی نامہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

گفت بایزواں میریستی فروز تاب من شب را کند مانند روز
 یاد ایامی کہ بے لیل و نہار خفته بودم در خمیر روزگار
 کو کہ اندر سواد من نبود گرد شے اندر نثار من نبود
 نے زورم دشت و در آئینہ پوش نے بدریا از جمال من غروش

آہ زیں نیزنگ و افسون وجود ! واسے زیں تباہی و ذوق نمود !
 تافتن از آفتاب آفتوتسم خاکدانے مردہ افروستم
 خاکدانے با فرغ و بے فراغ ! چہرہ او از غلامی داغ داغ !
 آدم او صوٹ ماہی پشت ! آدمے یزواں کشتے آدم پرست !
 تا سیر آب و گل کر دی مرا از طوائف او خجل کر دی مرا
 ایں جہاں از نور جان آگاہ نیست ! ایں جہاں شایان مہر و ماہ نیست !
 در قفای نیلگوں اورا بس رشتہ مانوریاں از دے گسل
 یا مرا از خدمت او واگذار باز خاکش آدم دیگر بیار

چشم بیدارم کیود و کور بہ

اے خدا میں خاکدانچ نور بہ

از غلامی دل بسید و در بدن از غلامی روح گرد و بارہ تن
 از غلامی صنعت پیری در شباب از غلامی شیر غایب اقلندہ ناب

از غلامی بزم ملت فرد فرد این دآس با این و آس اندر بند
 آس یکے اندر سجود این در قیام کار و بارش چون صلوات بے نام
 رفت ہر فرد با فردے دگر ہر زمان ہر فرد را بدے دگر
 از غلامی مرد حق ز تار بند از غلامی گوہر شش ناز بند
 شاخ او بے مہر گاں غریب ز برگ نیست اندر جان او جز بیم مرگ
 کور و زوق و نیش را دانستہ نوش مردہ بے مرگ و نیش خود بدوش
 آبروئے زندگی در باختہ چوں خراں با کاه و چو در ساختہ
 ممکنش بنگر محال او نگر رفت و بود ماہ و سال او نگر

روز ہا در ماتم یک دیگر اند

در غرام از ربیک ساعت کمتر اند

شورہ بوم از نیش کشم خار خار مور او اثر دگر و غریب شمار
 صرصر او آتش دوزخ نثار زورق اےس را باد مراد

آتشی اندر هوا غلیظه
شعله در شعله پیچیده
آتشی از دو پچای تلخ پوش
آتشی تندر غو و دریا غروش
در کنارش مارها اندر ستمز
مارها با کفچه های زهر ریز
شعله اش گیرنده چو کلبه مقور
هولناک زنده سوز و مرده نور

در چنین دشت بلا صدر و زگار

خوشتر از محو می یک دم شمار!

در بیان فنون لطیفہ غلامان موسیقی

مرگ ہا اندر فنونِ بندگی	من چہ گویم از فنونِ بندگی
نغمہ اوحسانی از نار حیات	ہمچو کیل افتد بدیوار حیات
چوں دلِ او تیرہ سبب سے غلام	پست چوں طبعش نوٹے غلام
از دلِ افسردہ او سوز رفت	ذوقِ فردا لذتِ امروز رفت
از نئے آوازش کارا را زانو	مرگ یک شہر است اندر سازانو
نا توان دزاری سازد ترا	از جہاں بیزاری سازد ترا

چشم اورا شک پیہم سرمہ ایست تا توانی بر نواسے او مالیت
 الحذر این نعمت موت است و بس نیستی در کسوت صحت است و بس
 تشنه کامی؛ این حرم بے زفر است دریم وزیرش ہلاک آدم است
 سوز دل از دل بدو غم می دہد زہر اندر ساغرِ جسم می دہد
 غم دو قسم است بے برادر گوش کن شعلہ مارا چراغِ ہوش کن
 یک غم است آن غم کہ آدم را خورد آن غم دیگر کہ عہدش را خورد
 آن غم دیگر کہ مارا سہم است جان مارا از صحبت او بے غم است
 اندر دہنگامہ ٹے غرب و شرق بحر دہے جملہ موجودات غرق
 چون نشیمن می کند اندر دے دل ازو گردیم بے ساحلے
 بندگی از سربان نا آگہی است زان غم دیگر سرورِ ادنی است

من نمی گویم کہ آہنگش خطاست

بیوہ زن را این چنین بیخون است

نغمه بایشن درو مانند سبیل	تا برد ازل غماں را خیل خیل
نغمه می باید جنوں پروردہ	آتش در خون دل حل کردہ
از نم او شعلہ پروردن تو اں	خامشی را جزو او کردن تو اں
می شناسی ؟ در سرود است آن مقام	کا ندرو بے صرف می روید کلام
نغمہ روشن چراغِ فطرت است	معنی او نقش بندِ صوت است
اصل معنی را ندانم از کجاست	صورش پیدا با ما آشناست
نغمہ کہ معنی ندارد مردہ ایست	سوز او از آتشِ افسردہ ایست
راز معنی مرشدِ رومی کشود	فکر من پر استانش در سجود
معنی آن باشد کہ بستاند ترا	بے نیاز از نقش گرداند ترا
معنی آن نبود کہ کور و کر کند	مرد را بر نقش عاشق بزرگ کند

مطرب با جسلوہ معنی ندید

دل بصوت بستی از معنی مید

مصوٰی

پہچناں دیدم فنِ صوت گری نے براہمی دروئے آذری
 سراسبی در حلقہء دام ہو س دلبرے با طائرے اندر قفس
 خروے پیش فقیر خے قہ پوش مرد کوستانی بہیزم بدوش
 نازینے در روبرو بت سنا جو گئے در خلوت دیرانہ
 پیر کے از دور و پیری داغ داغ آنکہ اندرست او گل شند چراغ
 مغرب از نغمہ بیکانہ مست بیلے نالیب و تار آگوست
 نوجوانے از نگاہے خورد و تیر کولے برگردن بابا سے پیر

فی جگہ از شمار نامضمون موت

ہر کجا افسانہ و افسون موت

بے یقین را از بے تحقیق نیست بے یقین را قوتِ تخلیق نیست
 بے یقین را رخسہ ما اندر دل است نقشِ نو آوردن او شکل است
 از خودی دور است و بر جوارِ بس رهبر او ذوقِ جمیع است و بس
 حسن را در پیوژه از فطرت کند رهن را در انتی و سته زند
 حسن را از خود بولِ حبتن خطا آنچه می با ست پیش ما کجاست
 نقشِ خود را چو با فطرت سپرد نقشِ او افکند و نقشِ خود ستود
 یک زمان از غولِ شستن گنگ نزد بر زجاج ما گس گنگ نزد
 فطرت اندر طلیسانِ مہت رنگ مانده بر قرطاس او یا پای رنگ
 بے پیش پروانه کم سوز او عکسِ دانیست در امروزی او
 از گناہش رخنہ در افلاک نیست زانکہ اندر سینه دل بیباک نیست
 خاکسار و بے حضور و شرم بگین بے نصیب از صحبت روح الامیں
 فکر او ناوار و بے ذوق ستیز بانگِ اسرافیل او بے رستیز

خویش را آدم اگر خاکی شمرد نیریزد او در خمیر او مبرد

چوں کلیے شد برون از خوشبخت دست او تا یک چوب او رسد

زندگی بے قوتِ اعجاز نیست

ہر کسے دانندہ این را نیست

آں ہر مندے کہ بر فطرت فزود راز خود را بر نگاہ ماکشود

گرچہ بحر او ندارد احتیاج می رسد از حجبے ماوراء خراج

چیں نہ باید از بساط روزگار ہر نگار از دست او گیرد عیار

حور او از حورِ جنت خوشتر است منکرات و مناتش کافر است

آفریند کائنات دیگرے قلب را بخشد حیات دیگرے

بحر و موج خویش را بر خود زند پیش ما و حش گہرمی انگند

زاں فردا فی کہ اند جانِ اوست ہر تنی را پرمودن شانِ اوست

فطرت پاکش عیاں خوب و زشت صنعتش آئینہ وار خوب و زشت

عینِ ابرہیم و عینِ آفر است دستِ او بہت شکن بہت گہ است

ہر بناے کسے بڑی کند

جملہ موجودات را سواں زند

در غلامی تن زجاں گرد و تنی از تن بے جاں چہ اُمید بہی

ذوقِ کج باد و نمود از دل و د آدمی از خوشتن غافل رود

جبریلے را اگر سازی غلام برفت از گنبدِ آیتسہ فام

کیشِ او تقلیدِ کارش آفری ست ندت اند مذہبِ کافری ست

تا ز گیباد ہم دشمن از پیش کمنہ و فرسودہ خوش می آیدش

چشمِ او بر رشتہ از آئندہ کور چون مجاور زرقِ او از خاکِ گور

گر ہزارین است مرگِ از دست اندوشن رفت دیرش نکوست

طائر دانا نمی گردد اسیر

گر چہ باشد دامن از تارِ حریر

مذہبِ علامان

در غلامی عشق و مذہب را فراق انگبین زندگانی بد مذاق
عاشقی؛ توحید را بردل زدن وانگھے خود را بہر شکل زدن
در غلامی عشق جز گفتار نیست کارِ ما گفتارِ ما را یار نیست

کاروان شوق بے ذوقِ حیل

بے یقین بے سبیل و بے ریل

دین و دانش را غلام ارزاں بد تا بدن را زندہ وارد جاں دہد
گرچہ بر لب لے او نامِ خدمت قبضہٴ اوطاقیت فرما ز دست
طلعتے نامش دروغ با فروغ از بطون او زاید بسد دروغ
ایں صنم تما سجدہ اش کو می خدمت چوں یکے اندر قیام آتی فاست!

اس خدا نالے دہ جانے و ہر ایس خدا جانے برو نالے و ہر
 اس خدا کیتا ست ایس پارسیت آں ہمہ پارسہ ایس پارسہ است
 اس خدا و بان آزار سراق ایس خدا اندر کلام او نفاق
 بندہ را بنویشتن نو کر کند چشم و گوش و ہوش با کفر کند
 چوں بجان عبد خود را کب شود جاں بر تن لیکن ز تن غائب شود
 زندہ و بے جاں چہ راز است این نگر با تو گویم معنی زنجیں نگر
 مردن دہم دیتن لے نکتہ رس ایس ہمہ از اعتبارات است بس
 ماہیاں را کوہ و صحرایے وجود بہر مرغیاں قعر و ریایے وجود
 مرد و کسوز نو ارا مردہ ! لذت صوت و صدا را مردہ
 پیش چنگے مست و مہر و ہست کوہ پیش بنگے زندہ و درگیر است کوہ
 روح با حق زندہ و پابندہ است ورنہ ایس مردہ آں را زندہ است
 آنکھ حی الاموت آمد حق است زبستن با حق حیات مطلق است

ہر کہ بے حق زلیست جزو نیست گرچہ کس ماتم اندر نیست
 از کجا ہش بدنی کور حجاب قلب او بے وقوف و متوق انقلاب
 سوز مشتاقی کردار شش کجا فرافاتی گفتار شش کجا
 ندیب و تنگنچس آفاق او از عشاتار یک ترا شراق او
 زندگی بارگراں بردوش او مرگ او پروردہ آغوش او
 عشق را از صحبتش آزار با از دشش افسردہ گردنار با

نزد آں کرے کارنگار نیست

مہر و ماہ و گنبد گرداں کجا

از غلامے ذوق دیدارے مجوسے از غلامے جان بیدارے مجوسے
 ویدہ او محنت دیدن برد در جہاں خورد و گران ابید مرد
 حکمران بکشایدش بندے اگر می نہد بر جان او بندے اگر
 سازد آئینہ گرہ اندر گرہ گویدش می پوش از بین آئینہ

ریزه نیز قمر و کین بنماید شش ن بیم مرگ ناگهان افزاید شش
 تا غلام از خویش گردد ناپدید ا سر زوا سینه گردد ناپدید
 نگاه او را خلعت زیبا دهد ه هم ز نام کار در دستش نهد
 مهر را نشا طر ز کف پیروان جهانند ب بیدق خود را بفرزینی رسانند
 لغت امروز را شبیداش کرد ت تا بمعنی مشک فرواش کرد
 زن سبزه از مستی مهر ملوک ج جان پاک از لاغری مانند دوک
 گردوار زار و زبون یک جان پاک ه به که گردد مستریه تن با پاک

بند بر پاییست بر جان دل است

نکسل اندر نکسل اندر شکل است

در فن تعمیر دین آزاد

یک نماں بارنگاں صحبت گزین
 خیز و کار ایک سوری نگر
 خویش را از خود بروں آودہ اند
 سنگما با سنگما پیوستہ اند
 دیدن او بچہ تر سازد ترا
 نقش بسوی نقش گد می آورد
 بہت مرادہ و طبع بلند
 سجدہ گاہ کیست این از من میرس
 ولے من از خوشتن اندرجاب
 صنعت آزاد مزاں ہم بہ ہیں
 دامنہ چشمے اگر داری بگر
 این چنین خود را تماشا کردہ اند
 روز گلے را با آنے بستہ اند
 در بہان دیگر اند از دترا
 از ضمیر او خبر می آورد
 در دل سنگ این دو لعل احبند
 بے خبر رود او دجان از تن میرس
 از فرات زندگی ناخوردہ آب

وای من از یخ و بن بر کنده
از مقام خویش دور افکنده
محکمی از یقین محکم است
وای من شایخ یقینم بے نام است
درین آں نیر می الا اللہ نیست
سجدہ ام ثایان این گاہ نیست

یک نفس آں گوهر نابے نگر
تاج را در زیر مہتابے نگر
مر مرش ز آب و ان گردنہ تر
یک دم آنجا از ابد پایندہ تر
عشق مرداں ستر خود را گفته است
نگ با نوزک مژگاں غنہ است
عشق مژاں پاک رنگیں چون بہشت
می کشاید نغمہ از سنگ و خشت
عشق مرداں نقد خوباں را عیار
حسن با ہم پرده در ہم پرده دار
مہبت او آنسو سے گردوں گشت
از جہاں چند و چوں بیرون گشت

و آنکہ در گفتن نیاید آنچہ دید

از ضمیر خود نقابے پر کشید

از محبت جذبه ها گرد و بلند ... ارج می گیر و از دنا ارجمند
 بے محبت زندگی ماتم هست ... کار و بارش نشن و نا محکم هست
 عشق صبیقل می زند فرنگ را ... جوهر آئینه بخشد سنگ را
 ابل دل را سینه سینا دهد ... با هر منداں بدید فیض او دهد
 پیش او هر ممکن و موجودات ... جمله عالم تلخ و او شایخ نبات
 گرمی افکار را از نارا دوست ... آفریدن جان میدان کار دوست
 عشق مودع آدم را بس است ... عشق تنها هر دو عالم را بس است
 دلبری بچه قاهره دو گری است ... دلبری با قاهره پیبری است

هر دورا در کار ما محبت عشق

عالمه در عالمه گنجت عشق

مجلس العلماء

CALL No. { 19165151 } ACC. No. 494
 AUTHOR اقبال شمس الدين
 TITLE زبور مجيد

19165151
 494
 زبور مجيد

Date	No	Date	No

7 11 10 00

MAULANA AZAD LIBRARY ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over - due.

